

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PÉČE O DUŠI DNES

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Autor práce: Diana Atanasová

Studijní obor: Učitelství náboženství a základů společenských věd pro střední školy

2024

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY

DIPLOMA THESIS

THE CARE OF THE SOUL TODAY

Supervisor: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Author: Diana Atanasová

Educational programme: Teaching religion and the basics of social sciences for high schools

2024

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma *Péče o duši dnes* jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Anny Hogenové, CSc. za použití pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

8. září 2024

Diana Atanasová

.....

Poděkování:

Děkuji paní profesorce Anně Hogenové za vedení práce a za podnětné a inspirující připomínky.

Dále bych ráda poděkovala všem pedagogům z Husitské teologické fakulty za jejich obětavou a trpělivou práci, kterou mě provázeli během let mého studia.

Název:

Péče o duši dnes

Autor:

Diana Atanasová

Katedra:

Katedra občanské výchovy a filosofie

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Abstrakt:

Diplomová práce pojednává o péči o duši, tématu starém jako svět. Konkrétně péče o duši dnes, něco, co je zapomenuté a nevěnuje se tomu pozornost, protože v dnešní době je otázka působit a ohromit na prvním místě, také volit profese, které jsou ekonomicky perspektivní...

Péči o duši se věnoval Sókrates a o tom nám nechal záznam Platón.

O tom, jak je i dnes podstatná péče o duši, si stačí přečíst statistiku o depresích a sebepoškození u mladé generace a předepisování léků na deprese a vyhoření u dospělých.

Cílem je připomenout podstatu péče o duši a odkaz Sókratův, Platónův a Patočkův. Co je filosofie, péče, jak to vnímali v antice a jak je to vnímáno dnes.

Jan Patočka se tomuto tématu věnoval celý život a také tak žil. Vždyť také tři jeho knihy nesou název „Péče o duši“.

Klíčová slova:

filosofie, duše, péče o duši, myšlení, tázání, dialog, existence, úzkost, svoboda, životní pohyb, pravda, výchova, vzdělávání

TITLE:

The Care of the Soul Today

AUTHOR:

Diana Atanasová

DEPARTMENT:

Department of civics and philosophy

SUPERVISOR:

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

ABSTRACT:

The diploma thesis discusses the care of the soul, a topic as old as the world. Specifically, the care of the soul today, something that is forgotten and not paid attention to, because nowadays the question is to impress and amaze in the first place, also to choose professions that are economically perspective...

Socrates was devoted to the care of the soul, and Plato left us a record of this.

Just read the statistics on depression and self-harm among the younger generation and the prescription of drugs for depression and burnout among adults to see how important it is to take care of the soul even today.

The aim is to recall the essence of caring for the soul and the legacy of Socrates, Plato and Patočka. What is philosophy, care, how it was perceived in antiquity and how it is perceived today.

Jan Patočka devoted his whole life to this topic and lived like that. After all, three of his books are also entitled "The Care of the Soul".

KEY WORDS:

philosophy, soul, soul care, thinking, questioning, dialogue, existence, anxiety, freedom, life movement, truth, upbringing, education

Obsah:

| | |
|------------------------------------------------|----|
| Úvod | 8 |
| 1. Co je filosofie a její vztah k péči o duši? | 9 |
| 2. Duše v dialogu Faidón | 13 |
| 3. Péče o duši v Antice | 16 |
| 3.1. Mýtus a začátek filosofování | 16 |
| 3.2. Duše a krása. Řeč | 20 |
| 4. Symbol „středu“ | 24 |
| 5. Jaká je podstata duše? | 25 |
| 5.1. Podobenství o jeskyni | 25 |
| 6. Péče o duši v Novověku - Jan Patočka | 28 |
| 6.1. Jan Patočka - frontový zážitek | 28 |
| 7. Péče o duši a fenomén. Martin Heidegger | 31 |
| 7.1. Emocionální ladění člověka, úzkost | 36 |
| 7.2. Existence | 40 |
| 8. Anna Hogenová a péče o duši | 42 |
| 9. Zygmund Bauman – tekutý strach | 44 |
| 10. Domov | 53 |
| 11. Hannah Arendtová | 59 |
| 12. Odvaha k odpovědnosti | 69 |
| 13. Filosofové, kteří psali o duši v dějinách | 74 |
| Závěr | 81 |
| Resumé | 83 |
| Seznam literatury | 84 |

Úvod

„Čas je čtyřdimenzionální: první, všechno shromažďující dimenze je blízkost.“

(„Zeit ist vierdimensional: die erste, alles versammelnde Dimension ist die Nahe.“)¹

Duševní blízkost není metrická, nepoměřujeme je technickými parametry, je to něco, co nám dává pocit sounáležitosti, nejen s určitým člověkem, nebo skupina lidí, ale zahrnuje nás k lidstvu, jako celek, kde je podstatná láska.

Fenomén jako je péče o duši, a konkrétně jak se projevuje dnes a jaký vliv má v životě současného člověka, se táhne jako podstatný smysl celými dějinami lidstva. Někde byla zřejmá, jinde neviditelná, ale vždy existovala. Bez pečování o duši pod různými formami se ani dnes neobejdeme.

Krise současné společnosti si všímá i významný filozof a pedagog Jan Patočka. Tomuto tématu věnuje tři ze svých knih, které se jmenují Péče o duši I, II a III. Také v celé jeho ostatní tvorbě je péče o duši zastoupena.

Ve veškeré jeho filosofické práci se táhne jako červená nit téma péče o duši, které převzal ze Sókrata a Platóna.

I když dnes je téma péče o duši téměř zapomenuto a nebere se v potaz, jednotlivě se objevují filosofové, jako například paní profesorka Anna Hogenová a Tereza Matějčíková, které o tomto tématu mluví a píší.

Psaní této diplomové práce jsem pojala jako svou vlastní péči o duši, protože se mi zdá, že to potřebuji čím dál více. Také se cítím vykořeněná a pozoruji ve svém okolí, že v tom nejsem sama. V dnešní době, kdy se klade důraz na výkon a efekt na venek, se péče o duši podceňuje a zanedbává, protože žijeme v tak uspěchaném světě, že na to není čas.

Platón a jeho péče o duši pojednává o podstatě člověka v antické společnosti a jeho vztahu se sebou samým a s jeho okolím. Duše je u Platóna „tak nějak vším“.

¹ Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk, Was ist Metaphysik?*, Praha, Oikoymenh: 2020, s.26

1. Co je filosofie a její vztah k péči o duši?

„...filosofování je pohyb, jistý proces v nitru člověka.“²

Filosofie je nauka, která se ptá po podstatě věci, smyslu, základu všechno, člověka a světa, jak spolu souvisí a jaký je cíl lidského života, jaké místo má člověk ve světě, jaký je smysl lidského života a smysl vědění?

„Filosofie je universální fenomenologická ontologie vycházející z hermeneutiky pobytu, která jakožto analytika existence upevnila konec Ariadniny nitě všeho filosofického tázání tam, kde toto tázání vzniká a do čeho se opět vrací.“³

Filosofování je myšlení, pohyb v nás samých, pohyb transcendence, v které v „temporálním čase“ pomocí otázek hledáme sami sebe, chceme poznat to podstatné, co nás dělá tím, čím jsme.

V knize „Úvod do filosofie“ Karla Jaspere se dočteme, co je filosofie a jakou má hodnotu, a to, že je předmětem sporů. Filosofie, jako takovou, jako vědeckou disciplínu, je plná protikladu.

„Filosofické myšlení, na rozdíl od vědy, nemá ani charakter vzestupného procesu. Jsme jistě mnohem dále než řecký lékař Hippokratés, ale sotva můžeme říci, že jsme dále než Platón. Pouze v materiálu vědeckých poznatků, které Platón používal, jsme dále. V samotném filosofování jsme však sotva k němu dospěli.“⁴

Základy fenomenologie jsou položeny Heideggerovým učitelem, moravským rodákem Edmundem Husserlem v Logických zkoumáních.

„Výše, než skutečnost stojí možnost. Porozumění fenomenologii spočívá jedině v tom, uchopit ji jako možnost.“⁵

² Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.367

³ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.55

⁴ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenh, 1996, s.9

⁵ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.55

Možnosti jsou to nejzajímavější na našem životě, to je to, co skutečnosti dobarví a dodá jí ten správný barevný odstín. Péče o duši je hledání těch možností, ve kterých se můžeme, autenticky realizovat.

Smysl existence je starost, a starost je péče o duši.

Filosofie (φιλοσοφία) je filein (φιλεῖν) sofia (σοφία) čili milování moudrosti.

Moudrost je zhuštěná zkušenost, esence a podstata, vše zásadního, co pomůže ochránit život a dát mu smysl.

Moudrost je, to, co dělá člověka moudrým:

„Moudrý člověk má nejenom vědět důsledky, které vyplývají z počátků, nýbrž má mít pravdu v počátcích.“⁶

Jan Patočka píše: „Filosofie se zabývá otázkami podstaty věcí. Podstata věci však není nic, nač mohu ukázat prstem, co bych snad mohl odečíst z nějaké zkušenosti.“⁷

Patočka se ve své knize Sókratés táže. „Existuje taková nauka pro život vůbec, jež nám dá odpověď na otázku, co je smyslem života?“⁸ V době Sokrata, taková nauka neexistovala, a sofistika, s umnou rétorikou, jen chytře překrucovala pravdu, podle toho, koho obhajovala.

Sokrates staví člověka jako myslící bytost do centra svého zorného úhlu. Podle Sokrata, člověkem se může nazývat jen ten, kdo může říci o sobě: „Já myslím“.⁹

Myslíci bytost je ta, která ví, co dělá, žije vědomě, přemýšlí o tom, co dělá, jak žije a jaké následky mají její činy. Uvědomělá bytost je ta, která nemyslí jen sama na sebe, ale rozumí, že patří k většímu celku jako je rodina, rod, polis a Kosmos. Moudrost je komplexnost, není to jednotlivá znalost, která vede k prospěchu jedinice. Moudrost je přesah a celek. Proto filosofie je celek a odpovědnost za planetu, protože se tím rozumí universum sub specie aeterni jako oikos (οἶκος), jako domov. Filosofie je starost o duši, a když je duše v pořádku a je o ni dobře postaráno, pak i tělo je zdravé a je v harmonii, řecky řečeno kalokagathie (καλοκαγαθία).

⁶ Aristotelés, Etika Nikomachová, Praha; Petr Rezek, 2021, s.131

⁷ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.370

⁸ Patočka, Jan, Sokrates, Praha; SPN, 1991, s. 158

⁹ Vergely, Bertrand, Antičtí filozofové, Praha; Levné knihy, 2006, s.34

„Řecké slovo *filosof* (*φιλοσοφ*) je vytvořeno v protikladu k *sofos* (*σοφος*). Znamená toho, kdo miluje poznání (bytnost), na rozdíl od toho, který má poznání, se nazval vědoucím. Tento smysl slova přetrvává dodnes: hledání pravdy, a nikoli její vlastnění je bytností filosofie... Filosofie znamená: být na cestě. Její otázky jsou podstatnější než její odpovědi a každá odpověď se stává novou otázkou.“¹⁰

Toto milování filosofování, je základem filosofie a později vzniku křesťanství, kde je podstatou lásku k bližnímu. Jen dnes jsme jako by na to zapomněli, nebo spíš si nechceme připustit, že naše podstata je milovat a jsme tady naučit se to, nebo jsi to připomenout. Protože, když odsud odejdeme na „druhy břeh“, jak se říká, nevezmeme si nic materiálního, ale zůstaneme ve vzpomínkách ostatních se svou laskavostí, vtipem, nadhledem, humorem, především s tou láskou, co jsme rozdali kolem sebe. A láska se nezmenší, když je rozdáme, naopak je to s malou věcí, co se zdvojnásobí, když je pošleme okolo.

Náš životní úkol ve vesmíru je „...být-na-cestě -- osud člověka v čase – však v sobě skrývá možnost hlubokého uspokojení, ba v nejvyšších okamžicích i dovršení... Dosáhnout toho v situaci, v níž se člověk právě nachází, je smyslem filosofování.“¹¹

Patočka píše: „Člověk s duší je však ten, který má smysl nejen pro druhého v jeho potřebnosti, v jeho nouzi ležící nabíledni; člověk s duší má též smysl pro podstatné tajemství všech věcí.“¹²

Duše je tajemství, protože neleží na povrchu a nedá se extrahovat od těla, protože člověk bez duše je jen tělo, které není živé. A proto máme na duši brát ohled a starat se o ni, pomocí tázání se a vzdělávání se, protože když na to zapomeneme, pak se může stát, že jsme živi ale máme něčeho nedostatek. A to nejsme schopni popsat co nám chybí – člověk konzumující a volící neustále, pak je bloudící po obchodech a hledající marně záchranu.

Péče o duši má předmět, o který se má pečovat v popisu, a to je duše lidská, duše člověka.

Předmětem filosofie je péče o duši, protože duše je v těle a je to celek. Pečuje se o celek, a nejen o jeho části, proto filosofie, jako milování moudrosti a péče o duši, jako starost o celek se vzájemně doplňují a podporují. Péče o duši je součástí filosofie. Milovat a pečovat jsou

¹⁰ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenth, 1996, s.12

¹¹ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenth, 1996, s.12

¹² Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenth, 1999, s.27

slovesa, a to je činnost, to je změna a v tom je jejich tajemství. Platon mluví o lásce jako „touze po ztraceném celku“.

Když o něco pečujeme, tak to milujeme, a protože je láska k moudrosti a péče o duši, tak je patrné cítit pohyb od něčeho – k něčemu. Láska a péče jako fenomén, potřebuji člověka, ke kterému se vztahuji. Proto je to neustálý pohyb, který vede od lásky k péči o jedince a ten jedinec je malý celek, zabydlen ve velkého celku universa. Jsou to činnosti, není něco statického, neživého, co můžeme mít a už se o to nemusíme starat. Proto i ta péče je neustálá péče o člověka, stejně jako vzdělání, nekončí to školou, jako i vztah dvou lidí nekončí nikdy. To je neustálá práce toho jedince na sobě, pracující na své otevřenosti a poznávající své hranice a pak pracující na tom vztahu spolu s tím milováním.

Jak duše, tak moudrost neexistuje odděleně od celku, ta patří k celku a její existence je podmínkou pro nejvíce stojící ideje u Platona – ideje dobra. Moudrosti se snažíme dojít, ne s cílem být lepší než ostatní, nebo je manipulovat, protože to už není moudrost, to je sofistická lež a chytrost, pomáhající si rétorikou. Moudrý člověk si je vědom své nedostatečnosti a okřídleného sokratovského „vědění o nevědění“. Moudrý člověk pečuje o svou duši, aby byl zítra lepší, než je dnes, aby byl blíž k obrazu svému, který nosí v sobě. Moudrost a péče o duši je hledání svého místa na světě a realizování své nejhlubší možnosti.

2. Duše v dialogu Faidón

„Duše, která se pohybuje v tělesné oblasti, připoutává se k ní, propadá jí; všechno v ní se stává tělesným v tom smyslu, že tělesnost je spolu-účastna a dominuje;“¹³ To je tou dvojitou možností existence duše – tělesná a netělesná, která je popsána v dialogu Faidón.

„Duše jako to, co se samo od sebe pohybuje, a to jako lidská duše především mezi oblastí čisté, určité vymezenosti a oblastí neurčitého bezmezná, je s to dát nám pochopit jak nauka o idejích a o tom, co ji samu zakládá, tak Platónovo vychovatelství, jeho etickou nauku o formaci harmonického člověka...“¹⁴

Jde o „objevování se a zahalování“, jako zahalování je také druh objevování. To je duševní pohyb, který sám sebe přetransformovává. Konzumní objevování, je něco, co nemá podstatu, co je prázdné, bez jádra, bez toho, co ho dál nutí k dalšímu objevování – to je konečné.

„... objevování v neschopnosti odlišit jev od toho, co jest, a to je podle Platóna podstatou SNU.“¹⁵

V pohybu je nejen duše lidská, ale i duše kosmická a duše božská – duše světa ve Timaiu.

Duše se pohybuje ve spirále nebo v kruzích ven do světa k věci, co postrádá, co potřebuje poznat a zpět k sobě sama. Podle toho, co poznává duše, pak i ten pohyb je nahoru nebo dolů. Dobro a spravedlivost podněcují pohyb vzhůru, protože vše, co je dobré, se přibližuje ke svému nositeli, chce se navrátit ke stvořiteli toho dobra, proto taková duše je lehká, je božská, je to duše světa. Ten, kdo má takovou duši je pak považován za moudrého a je přínosem pro společnost.

Pohybem duše od čistého, nebo jeho opakem, od tělesného, nebo netělesného, je to dualita světa – svět ideje a svět zdání, klamání, doxa (δόξα).

¹³ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.63

¹⁴ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.65

¹⁵ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.65

„K idejím, k čistým jednotám, dospíváme nesnesitelností kontradikce, a tato nesnesitelnost je příznakem bytostné, ač nikoliv uskutečněné jednoty duše i v její rozptýlenosti a úpadku.“¹⁶

Ta krize do lidského života patří a jen přes bolest se můžeme podívat opravdu na sebe, hledat se a chtít se poznat jací jsme, rozpomenout si na tu naši podstatu.

„K povaze lidského života náleží tato krisis (κρίσις), že lidský život není co do cíle určen a dán, nýbrž musí se teprve hledat a najít.“¹⁷

To hledání je těžké, nepříjemné, bolestivé, poznáváme se pomalu, nalézáme a ztrácíme, rosteme a padáme zpět, je to celoživotní úděl bloudění.

Patočka potvrzuje: „To, co říká Sofokles o Oidipovi – to je lidský úděl vůbec.“¹⁸

Lidský úděl je úděl bloudění. Svět vidíme a chápeme jen jednostranně, to je lidské bloudění, nevidět celek. Právě péče o duši je snaha poznat i to neviditelné to, co je za horizontem, to nepopsatelné, co je magické a tragické a zároveň neměřitelné – celek.

„Možnosti jsou obsaženy v horizontu smyslu, který se konstituuje v průběhu života velmi složitým a dlouhým způsobem... Jde o neustálé prohlubování těchto možností, protože vstupují do nových horizontů smyslu.“¹⁹ Možnosti jsou hledání našeho pravého já, naší podstaty, a ta podstata se vyhmatavá pomocí péče o duši a vzdělání je součástí té starosti o duši a celek.

„Lidský pobyt v čase, rozvrhuje se ve světě směrem do budoucnosti z podstatné minulosti přes „pří-tom-nost“. Najít v otevřenosti svou spáru je největší životný výkon, spočívá v sebepoznání.²⁰ Nejtěžší je sebepoznávání, protože je s námi srostlé, nedá se oddělit a popsat jako předmět. To nám hodně ztěžuje a znemožňuje poznat se a tím i pečovat o to, co je nám nejvlastnější, co nás zakládá.

„Gnothi seauton!“ (γνωθι σεαυτον)

„Tam, kde se jedná o poznání toho, co je nepředmětné, jsou otázky jediným prostředkem.“²¹

¹⁶ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.67

¹⁷ Patočka, Jan, Umění a čas, Praha: Oikoynenh, 2004, s.50

¹⁸ Patočka Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.203

¹⁹ Hogenová, Anna, Nesmíme pospíchat, Praha; L.Marek, 2014, s.35

²⁰ Hogenová, Anna, Nesmíme pospíchat, Praha; L.Marek, 2014, s.106

²¹ Hogenová, Anna, Nesmíme pospíchat, Praha; L.Marek, 2014, s.180

Klást otázky a setrvat v nejistotě, když nedostáváme odpovědi je jediná možnost a tázat se může každý, ale dokáže se otevřeně ptát jen ten, kdo má odvalu. Statečnost je pravá podstata člověka moudrého a spravedlivého.

Možnosti jsou uskutečňování, podle potřeb duše, podle toho, co jí chybí, co postrádá. Privace je, když něco chybí a v tom chybění jsou v nás ti naši blízcí, kteří nám odešli na druhý břeh, to nás zneklidňuje a probouzí k bdělosti. (Privace je z latinského “privatio” – což je „zbavenost“.)

Když nasvítíme strom, vrhne stín a ten stín je to zdání stromu, formu stromu má, ale podstata je prázdná, je bez obsahu. Péče o duši je o tom, abychom byli plni tou podstatou, která dělá z nás člověka, lidskou bytost, a ne jak nám zanechal odkaz Pindaros – stín svých přání a chtění. To by z nás dělalo nesvobodné, spoutané materiálem, zabavované navenek a stále trpící privací, protože duše se nedá ukolébat dobrým jídlem a značkovým oblečením.

Filosofie je ve své podstatě péče o duši, nelze je oddělit – jedna bez druhé nemohou existovat. Takže když myslíme, bytostně se ptáme, jsme otevřeni ke své nejhlubší možnosti a s odvahou setraváme a hledáme svou spáru, své místo ve světě – hora, které nám patří, máme naději, že prožijeme život spravedlivý. A jak víme od Aristotela, dobrý život se dá prožít jen v dobré společnosti.

Nahlédnutí smyslu filosofie²² uvádí Ševčík: „Filosofie je nejen očistou vnější a vnitřní, ale zároveň nejdůležitější praxis, jedine schopná dát životu jednotlivce i společnosti potřebnou jednotu, dát mu aktuálně ono vnitřní centrum, které každý v sobě potencionálně chová jako nevyplněný smysl svého života.“

²² Pešková, J., Ševčík, O., filosofie – kultura – civilizace, Praha; UK, 1997, s.61

3. Péče o duši v Antice

„Pohled', jak (smyslům) vzdálené věci jsou myslí úplně blízké.“

Parmenidés

3.1. Mýtus a začátek filosofování

„Údiv je počátek moudrosti.“

Platon

„Stejně tak jako vnímatelné slunce působí nejen, že jsou věci viděné, ale navíc živí všechny věci a dává jim růst a bytí, tak dobro, slunce z jiného světla, není jen tím, co působí, že ideje jsou známé, ale také to, co jim dává existenci.“²³

Filosofie začíná tam, kde končí mýtus, když se mýtický člověk začne ptát a zpochybňovat to, co ví. Patočka píše, že „mýtický člověk se neptá, on to ví“.

„Mýtus se obrací k tomu, co člověka přesahuje. To je důvod, proč se vyjadřuje obrazy a symboly. Neboť pouze ty umožňují přístup k tomuto světu a dávají nám srovnání, jež bychom mohli pochopit.“²⁴

Víra v sílu, která nás přesahuje, je nad námi, uspořádává harmonii světa, kosmu a člověka, který k té harmonii patří a je v souladu s božskou duší, která dávala jistotu dřevním národům, že je vše tak, jak má být. Přijímali, že jsou součástí toho všeho, co je kolem a neptali se. Počátek filosofie je Platónova „thaumazein“ (ταυμαζειν), je to ohromení, údiv, úžas a zároveň obdiv. Je to smíšení strachu s radostí, a hledání odvahy ptát se dál...

„Božské patří ke všednímu životu. Bylo přítomno v každém gestu.“²⁵

²³ Vergely, Bertrand, *Antičtí filozofové*, Praha; Levné knihy, 2006, s.37

²⁴ Vergely, Bertrand, *Antičtí filozofové*, Praha; Levné knihy, Praha, 2006, s.12

²⁵ Vergely, Bertrand, *Antičtí filozofové*, Praha; LK, 2006, s.13

Když božské je všude, tak vše je smysluplné. Duše byla odraz božského v nás, proto byla podstatná a péče o ni byla každodenní záležitostí v Antice.

„Pro člověka mýtu není příroda nikdy výhradně „přirozená“, vždy je nabita náboženskou hodnotou. Je to následkem toho, že kosmos je myšlenka jako boží stvoření. Mýtem, který líčí stvoření všech věcí, se stává člověk mýtu současníkem bohů.“²⁶

Když je člověk udiven, je v údivu, tauma, překvapen a otřesen, pak se začne ptát a kladením otázek zpochybňuje to, co je už dáno, a vše v co do té doby věřil a přijímal bez otázek. To je začátek filosofování. Otřesenem je zastaven koloběh universu a svět pro antického člověka se začne měnit. Okřídlená Hérakleitova slova: „Panta rhei“ – vše teče, vše se mění, vše plyne, nám dávají nahlédnout do duší jeho spoluobčanů v polis.

Mýtus byl vždy součástí života dřevních Řeků, prožívali to velmi intenzivně při navštívení amfiteátru, sledovali tragédie a komedie, měli svého dvoulícího boha Januse, který se smál a plakal zároveň. Prožitek silné emoce je vyčistil, prožili katharsis, zpřítomnili si boha, a jasně si uvědomovali svou božskou část v sobě – duši. Proto o ni neustále pečovali. Život antického člověka byl plný emocí a tím prožitkem bychom dnes chápali jako terapeutické očišťování se, katharsis. Tragédie jim připomněla, že je to větší řád a člověk nesmí a neměl by poroučet a hrát si na boha. Bohové měli ve své moci člověka.

„Filozofie pochází z tragédie stejně jako pochází z mýtu.“²⁷

Zodpovědnost a rozvážnost ve svém životě je to, co se podobá náboženské cestě mýtického člověka.

Být na cestě, být hledající, nezáleží na tom, zda nalézám, nebo v tom setrvám v těch otázkách, i když bolestných a nepříjemných, to je úděl lidský, ať se nám to líbí nebo ne. Filosofie je uskutečňování se sama sebe, svou vlastní cestu. O to, co je milování moudrosti, o to se máme snažit, a to je pravá péče o duši – „akt živoucího myšlení“. Filosofie je koncentrování se na skutečnosti, v antice to bylo poznávání božských a lidských věcí, propedeutika k smrti, hledání blažeností, konečné myšlení myšleného.

²⁶ Eliade, Mircea, Posvátné a profánní, Praha; Oikoymenh, 2006, s.17

²⁷ Vergely, Bertrand, Antičtí filozofové, Praha; LK, 2006, s.15

„Ze Sofoklových tragédií o Oidipovi vyzařuje schéma překračování zákazů a spásy. Nalézáme ho v nekonečném počtu mytologických a folklorních vyprávění, pohádek, legenda a dokonce literárních děl. Hrdina, podněcovatel násilí a nepořádku, se jeví jako jakýsi vykupitel, jakmile je zlikvidován.“²⁸

Nastolení spravedlivosti, je uzavřen celek a vše je znovu v harmonii z božského řádu. Lekce z Oidipa, je otevřít se osudu, odpovědně se postavit za sebe a za své činy, odpovědnost je osvobození od nevědomosti a uskutečnění svého osudu.

Proto Oidipus volá, že vidoucí byl slepý, a když oslepl za své zločiny, prohlédl. Prohlédnutí je obrat k nitru člověka, obrat je změna, transformace, přerod, katharsis a to vše očišťovalo duši. Pečování o duši je dosáhnutí spravedlivosti. Vše to bylo bytostně důležité pro antiku, etický rozměr života v polis je kosmického charakteru. Věčnost duše má daleko hlubší smysl než odloučenost od těla, jako je ve Faidónu. Podle toho, kde je usídlena duše, v jaké oblasti, čisté nebo nečisté, je buď požívačná – bios apolaoticus, nebo etická – bios theoreticus. Když duše je připoutána jako s hřebíky ke slasti a vyhýbá se strasti, tak i život člověka je takový, buď šťastný nebo nešťastný. Vše záleží na tom, jak se o duši pečuje, protože mýtický člověk už je přeměněn ve filosofující bytost, která hledá sebe sama. Zodpovědný život je ten, který má smysl a je v souladu s celkem. Pro antického člověka, ztratit své občanství, být vykázán z polis, se rovná smrti, proto Sokrates volí vypítí číše z bolehlavu než odejít od své milované Athény.

„Zákon dává člověku to, co antika nazývá oikos – domov, místo, které dává člověku svobodu, kde má své kořeny, kam patří a bez čeho žádný člověk nemůže být celým člověkem.“²⁹

Duše u Platóna patří bytostně k obci, polis je domov, kde se střetává s ostatními a sama se sebou. Pohybem ven a zpět, poznat se a rozšířit své hranice a v kruhu se vznášet k nejvyšší ideji dobra – to vše je možné jen v oikos. Antická duše není jako ta naše dnešní individuální a neustále se zabydlující ve světě. Bezdomovectví je pro antického člověka nepřípustné.

Athény jsou „garantem svobody všech ostatních obcí.“³⁰ A svoboda patří ke spravedlivému občanu.

²⁸ Girard, René, Obětní beránek, Praha; NLN, 1997

²⁹ Pelcová, Naděžda, Vzorce lidství: filosofické základy pedagogické antropologie, Vyd.2., Portál, 2010, s.44

³⁰ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.221

„Péče o duši je tedy péče o duši vlastní a v ní zároveň o duši obce, obojí je neoddělitelné.“³¹

Duše je součástí obce (polis) a tvoří s ní celek, je to jedno a ten řád byl posvátný. Péčí o duše se pečuje i o obce. Platonská duše je stvořena, aby se pohybovala.

Anna Hogenová potvrzuje Patočkova slova: „Duše je jen čistým pohybem v nejdokonalejším tvaru, v kruhu. Tento pohyb vzniká ze sebe samého, a proto je nesmrtelný.“³²

Péče o duši je snaha vytvořit celek jak navenek, tak uvnitř – duše je odraz obce. Mezi psyché a polis je harmonie, jako v kosmu, je to vyladování uvnitř v usebírání se, legein. Kdyby duše nedělala to, že se usebírá a je ve snaze se zharmonizovat s obcí, tak nečiní to, co je její poslání a podstatou. Tak ztrácí i smysl lidského života v nenaplněnosti a nevyžívání božskou část v člověka. Jak píše Annick de Souzenelle ve své knize Symbolismus lidského těla – malý Adam ve velkém Adamovi, člověk je malý kosmos ve velkém světě.³³ Obce a příroda, svět je stvořen vyšší silou, a dřevní člověk lpěl na dodržování harmonie a souladu se vším, co je kolem. Proto pečující o svou duši se očišťuje o to, co je profanné, nepodstatné, světské, obyčejné a co mu není hodno, duše pak je lehká a spravedlivá. Tou péčí se duše zbaví nečistot a je pevná po stránce morální, protože dokáže rozeznat to, co je podstatné a co ne a od toho se oprostí. Takový občan by měl vládnout, protože by věděl, že vládnout znamená sloužit a obětovat své zájmy ve prospěch polis.

Patočka dodává: „Řekové, řeční filosofové, u kterých řecký duch je vyjádřen nejostřeji, vyjádřili lidskou svobodu terminem: péče o duši.“³⁴

Všichni filosofové, ti, kdo koncipovali duši jako nesmrtelnou, i ti, kdo s tím nesouhlasili, jsou za jedno, že o duši se má pečovat, nezáleží na smrtelnosti člověka, na jeho konečnosti. Proč? Protože to je to, co člověka přibližuje k bohu. Pečování o duši je péče o celek, je to péče o tu božskou část každého z nás.

³¹ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praga; Oikoymenth, 1999, s.125

³² Hogenová Anna, Jak pečujeme o svou duši, vyd.2., UK v Praze, Ped. F., 2009, s.9

³³ Souzenelle Annick de, Symbolismus lidského těla, Praha; Unitaria, 1994, s 14

³⁴ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenth, 1999, s.160

Epikúros říká: „... není třeba se bát smrti – poněvadž smrt je přece naše hranice, naše konečnost, to je to ztroskotání, to je ta mez, ke které to s námi jde – když je tady smrt, nejsme my, a dokud jsme, není smrt.“³⁵

Smrt je to, co je nám vlastní a život je jen příprava na věčnost. Filosofie je jen propedeutikou na konec, proto péče o duši je to, bez čeho se tenkrát neobešli, ale je to aktuální i dnes.

„A právě proto Epikúros říká: Filosofie je to, co člověka přibližuje k bohům. A to je důvod, proč Epikúros potřebuje bohy.“³⁶

Starost o duši je naše evropské dědictví, je to něco, o co se můžeme opřít i dnes. Je to pro nás terapie a způsob žití a vědění, že žijeme svou nejlepší variantou. Tak jak Michelangelo v Renesanci, vysekáváme to, co je nám cizí a osvobozujeme se jako jeho David. Tím náš život je tvůrčí, je obohacující, získává na hloubce a podstatě, může být pro okolí inspirující, ale hlavně pro nás je smysluplný a plný.

3.2. Duše a krása. Řeč

Špínka v knize Duše a krása v dialogu Faidros píše, že „Platón svou filosofii představuje jako „útěk k logům“.“³⁷

Přitom uvádí, že filosofie je neklidným bojištěm, kde připodobnění duše k tělu se setkává s misologií jako nedůvěrou v řeč, rozum, formální logiku... Misologie nám potvrzuje, že řeč a myšlení je tělesného charakteru, podoba s tělesností. To je jakási „ontologická zaslepenost“, „žalostný“ pocit, která přisuzuje „tělesným způsobem bytí“.

³⁵ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.160

³⁶ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.160

³⁷ Špínka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.11

„Vyplývá z ní totiž mylné pochopení dobra a nás samých, neschopnost žít skutečně zdařilý život a strach ze smrti podlamující naši naději a zabraňující nám dosáhnout blaženosti.“³⁸

Podle dialogu Faidros, od ontologické zaslepenosti, může nám pomoci útek k řeči. Tak, že řeč se zdá, že může nás zachránit od zoufalství tohoto světa a pomocí dialogu lze dosáhnout pravdivosti, spravedlivosti, pochopení skutečnosti, takové, jaká je. Řeč nám může pomoci porozumět tomu, že nejsme ani jen tělo, ani čistě duše, jsme oboje. Díky dialogu Faidros Platón zdůrazňuje paralelu mezi duší a tělem. Láska a řeč jsou navzájem svázané.

„Obě jsou totiž velmi mocnými, zároveň však ambivalentními silami, které určují pohyb duše.“³⁹

Řeč a tělo jsou naše fyzické projevení ve světě smyslovém, ale jsou spojené s vnitřním bytím, duše, která je neviditelná. Jsou to viditelné projevy neviditelného bytí. Řeč je médiem, je mezi tím, co je navenek-tělo, a tím, co je uvnitř-duše. Člověk v dialogu Faidros je anamnestická (rozpomínající) bytost, uskutečňující se pomocí bytím, které se zjevuje jako řeč a tělo. Řeč je prostředkem k vyjádření života, s jeho pomocí duše nalézá cestu k tomu druhému. Řeč a tělo jsou jako stín toho pravého já, který se schovává za řeči a vyjadřuje se rozpomínáním.

„Člověk svým vztahem k pravému bytí tělo i řeč utváří, zároveň se však vždy vystavuje nebezpečí, že zamění část za celek a tato prostředkující média pochopí jako vlastní cíl.“⁴⁰

Láska a řeč, jako projev tělesností, jsou ty dvě věci, které „hýbají“ duši, která se sama pohybuje. To vše můžeme pochopit v kontextu, že člověk je celek a řeč, tělo, láska, duše jsou součástí celku.

Části celku jsou „...reprezentující různé podoby jednoty a mnohosti, různosti a totožnosti“⁴¹.

Dočítáme se, „že k přirozenosti duše patří péče o vše tělesné“. Takže péče o duši je i péče o pravdivou lásku, péče o poctivou řeč, péče o zdravé tělo. Samopohyb duše je jí pohybem a příčinou všeho, co se děje v našem životě, v našem okolí. Důležitá je nejen láska, která je výsledkem tělesné krásy, ale i láska k řeči. To vše pomáhá našim sebepoznáním, a to je hlavní

³⁸ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.11

³⁹ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.12

⁴⁰ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.13

⁴¹ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.13

úkol duše na zemi.“ Gnothi seauton“ (γνωθι σεαυτον), poznávání sama sebe se duše realizuje, uskutečňuje své vlastní možnosti ve světě, vytváří vztahy, to je ta láska k bližnímu, k přírodě, k universu. Péče o duši pomáhá, aby duše našla své místo ve světě.

Poznat a porozumět přirozenosti duše je možné jen na základě porozumění místa duše v kosmu, jako malého celku patřícímu a vztahujícímu se k velkému celku Universu. Duše je příčinou pohybu vznikání, a proto nejde zaniknout: zaniknul by veškerý pohyb, zaniknul by i univers.

Péče o duši se uskutečňuje i jako péče o tělo, tělesnost a jeho projevy jako je řeč. Rozumět duši znamená porozumět „rozdílu mezi božskými a lidskými dušemi, očišťuje se duše“.⁴²

Krásná řeč je odrazem skutečnosti, je pravdivá ve své podstatě, uskutečňuje sama sebe a na nic si nehraje. Taková řeč je „umná řeč“, protože se díky ní ukazuje skutečnost, realizuje se pohyb duše, vytváří se bytí.

Řeč zrcadlí pravé bytí, pravé jsoucno, je obrazem duše, o kterou je s láskou pečováno.

Krása se uskuteční pomocí duše, která se začne rozpomínat a rozpomínáním poznávat skutečnost: dokáže s pomocí řeči poznávat moudrost a spravedlivost, a ne sofistickou snahu o krásné řeči.

„Umná řeč“ vyvádí duše na světlo, je moudrá a pravdivá a patří do polis, naopak chytrá, sofistická rétorika se snaží využít řeči ve svůj prospěch. Taková rétorika je vskutku „techné“, mechanické využití slova k prospěchu a zahalení pravdy.

Aristotelés v Etice Níkomachově, X. knize, píše o myšlení, „podivuhodné čistoty a trvalosti“, a to je „nejslastnější“ ze všeho. Rozkoš, „hédone“, „v každém okamžiku je jaksi celkem“.⁴³

Myšlení, jako každá duchovní aktivita, nás vytrhává z každodennosti, v teďkosti, v přítomnosti je vždy spojením minulosti a budoucnosti. Vždy je to v prostoru a čase. Paměť se váže na minulost a k budoucnosti se váže vůle, jako skok dopředu, předvídání něčeho, co nemusí být.

⁴² Špínka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.13

⁴³ Aristotelés, Etika Níkomachova, Praha; Petr Rezek, 1996, s.256, 263

„V okamžiku, kdy obrátíme svou mysl k budoucnosti, se už nezabýváme „objekty“, nýbrž „projekty“.⁴⁴ Časovost v dřevním Řecku má charakter pohybu v kruhu, jako cykličnost planet na nebi, jako den a noc, jako léto a podzim, jako život a smrt. Každý konec je začátek něčeho nového. V řeckém myšlení není chtění, není vůle.

„To, že se všechno vrací“, sleduje řecké myšlení i Nietzsche ve své Vůli k moci.

Řecký svět žije v souladu s okolím a přijímá to, jak určili Bohové, je tam pokora a přijetí, vůle k moci je už moderní fenomén, kterého si všímá Nietzsche.

Prostor, v němž žijeme, není utvářen jen materiálními věcmi, ale především lidskými vztahy. Na cestě k poznání se měníme a měníme i svět kolem.

„Základní otázkou však je, zda je vůbec sebepoznání možné oddělit od poznání toho, čím sám nejsem.“⁴⁵

Člověk není hotový výrobek, on se neustále zdokonaluje, když se neustále konfrontuje „dvěma zásadně odlišnými možnostmi“. „Naším úkolem totiž není „napravovat“ to, co je božské, ba ani samoučelně pronikat do nutně působících mechanismů tělesnosti; úkolem každého z nás je „napravovat sám sebe“ a zápasit se svými tyfónskými sklony“.⁴⁶

Poznat sami sebe, je úkol celoživotní a chce to pojmout jako celek, jako něco, čeho jsme součástí a formujeme to také. Nepřichází s událostmi ve světě, ale více z nás, z naší duše. To přináší poznání, že musíme pečovat o svou duši čili jak říká Sókratés, snažit se, abychom se „zalíbili bohům“. Máme to učinit svou vlastní proměnou a spoluprací, která je tvůrčí a vytváří krásno a dobro kolem nás.

⁴⁴ Arendtová, Hannah, Život ducha II, Praha; Oikoymenh, 2022, s.14

⁴⁵ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.47

⁴⁶ Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoymenh, 2009, s.51

4. Symbol „středu“

„Neexistují žádné nebezpečné myšlenky, myslet samo o sobě je nebezpečné.“

Hannah Arendt, „O myšlenkách“

Pohyb duše se uskutečňuje skrze dva projevy ohně – logos a thymus. Dnes také se shromažďujeme v kruhu, když chceme si být všichni rovni.

Uspořádání města je projevem tohoto kruhu. V architektuře je vidět ten kruh, který je centrem, okolo kterého se točí život v polis. Jean-Pierre Vernant ukazuje důležitost tohoto kruhu v organizované harmonické urbanizaci dřevních měst.

„První urbanisté jako Hippodamos z Milétu jsou totiž politickými teoretiky; organizace prostoru města je pouze aspektem obecnějšího úsilí o uspořádání a racionalizaci lidského světa. Sepětí mezi prostorem obce a jejími institucemi nacházím ve zřetelné podobě ještě u Platóna a Aristotela. Nový společenský prostor je soustředěný. Kratós, arche a dynasteia nestojí na vrcholu...nýbrž jsou sneseny do středu, doprostřed lidského kolektivu. Spása obce spočívá na lidech nazvaných hoi mesoi, neboť díky tomu, že stojí stejně daleko od opačných extrémů, zajišťují v obci rovnováhu...Středem veřejného a společného prostoru je agora. Všichni, kdo na ni mají přístup, jsou sobě rovni, isoi...Symbolem této pospolitosti je zřízení Hestia koiné, obecního krbu...obvykle na agoře...potvrzuje sepětí jednotlivých domácích krbů, a přitom stojí jakoby ve stejné vzdálenosti od domácností, z nichž se obec skládá; reprezentuje všechny, a přitom s žádnou z nich není totožný. Soustředěný prostor, společný a veřejný, laicizovaný a určený k rozpravě.“⁴⁷

Slovo, řeč je dialogem, účastní se všichni. Je to koncept isonomie – všichni občané mají rovnou účast v polis, tvoří jednotnou polis, je to domov, jen větší než ten soukromý. Prostorová otevřenost je odrazem duchovní otevřenosti a ta mluví za určitou filosofskou moudrost a obecnou odpovědnost. Individualita je podřízena zájmům společnosti a polis.

⁴⁷ Vernant, Jean-Pierre, Počátky řeckého myšlení, Praha; Oikoyomenh, 1993, s.79-85

„Válečnická ctnost již není vášeň (thymus), nýbrž sófrosyné, dokonalé sebeovládání, sebekontrola, schopnost podřídit se společné disciplíně.“⁴⁸

Thymus je spalující vášeň, která musí být držena na uzdě, ovládána, svědčí o mravní vyspělosti, je to tvůrčí duch, který se zjevuje v umění, ve statečnosti, udržuje duše v pohybu k dobru a je něco, z čeho vychází bytí. Jan Patočka píše, že thymus se „vzpírá proti nízkosti v nás“.

Heidegger v knize *Básnický bydlí člověk*, píše, „že Řekové odedávna zakoušeli bytí jsoucího jako přítomnění přítomného“. (...das die Griechen von fruh an das Sein des Seienden als die Anweswnheit des Anwesenden erfuhren)⁴⁹

5. Jaká je podstata duše?

5.1. Podobenství o jeskyni

Pohyb nesmrtelné duše u Platóna je jeho nejznámější podobenství o jeskyni. Duše se vznášá vzhůru a pohybuje se v kruzích. Podobenství o jeskyni je v podstatě o péče o duši a o peideiou, o výchovu a vzdělání. Filosofování je o tom, že ta moudrost, kterou člověk vytěží v průběhu svého života se má předat, aby ta společnost byla lepší. Vzdělání a výchova je jediná možnost, v které mladý Platón vidí to, aby se neopakovalo na základě vzplanuté vášně odsouzení a zabíjení lidí jako byl Sókratés. Naopak takové lidi, filosofy, mudrce, měli vychovávat a vzdělávat. To je světem Ústavy – vrcholného Platonova díla.

Dobro je slunce z jiného světa a také hřeje, rozdává radost, podněcuje růst a vyživuje, díky jemu jsou věci viditelné, dává ideji existence.

⁴⁸ Vernant, Jean-Pierre, *Počátky řeckého myšlení*, Praha; Oikoymenh, 1993, s.45

⁴⁹ Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.26-27

Idea dobra, je na vrcholu hierarchie všech idejí. Je jako slunce – prozařuje a osvětluje, dává život a smysl veškeré existenci. Je to inspirace, která podněcuje k dobru a vede svého nositele, aby prožil dobrý život v dobré společnosti. Člověk vzdělaný je jako slunce – otevřen k nebi, jako příležitosti k růstu, sám si je vědom, že je malý celek, který patří k velkému celku jako část mozaiky. Vzdělanost je prozářené okolí, podnětem a pomocí ostatním k růstu a kreativnímu žití. Jeho duše je očišťována pravidelně od nánosů a zbytečností, má nadhled a svobodu, je jako vybroušený drahokam, který zná svou cenu.

Platón ukazuje, že člověk, který viděl světlo a chtěl, aby i ostatní se na to světlo podívali, aby opustili jeskyni – svoje zastaralé mínění, které nemusí být pravdou, je považován za blázna. Poznáváme postupně, tak jako vězeň postupně si zvyká na světlo.

„Náš pak úkol, děl jsem, zakladatel obce, jest násilím přivést lidi nejlepších přirozeností k té nauce, kterou jsme v předešlém naznali největší, aby totiž uviděli dobro a vystoupili po oné cestě vzhůru, a když by tam vystoupili a s dostatek je uviděli, nedovolovali ji to, co se nyní dovoluje. Co to je? Aby tam zůstávali a zdráhali se sestupovati nazpět k oněm vězňům a neměli podílu v trudech a počtách u nich obvyklých, ať jsou nicotnější nebo vážnější.“⁵⁰

Nelehký úkol vychovatele, který musí i násilím ukázat to dobro a to světlo, které změní svět i svého nositele.

„A zkoumání toho, co je dobré, je péče o duši. A zkoumáme tak, abychom to, co jsme jednou nahlédli, také udrželi.“⁵¹

Péče o duši je o snaze prozkoumávání své řeči, obohacování slovníku, vedení neustálého dialogu s tím daimoniem v nás, neupadnutí do bezmezna, do apeironu, ale stupňovat bytí, dělat to s pomocí sebereflexe a sebevzdělávání se. Vzdělání nese v sobě nadhled, probouzí od spánku spokojenosti, vnáší čerstvý vzduch v myšlení a neuvěřitelnou energii, udělat věci jinak, nebát se zkoušet nové postupy, vést otevřený dialog.

⁵⁰ Platón, Ústava, 4. Vyd., Praha; Oikoyneuh, 2005, 519d7

⁵¹ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoyneuh, 1999, s.255

Patočka píše: „...člověk pociťuje něco nového, pociťuje zvláštní pohyb, který se v něm děje, všechno nabývá nového smyslu, svět se najednou otevírá v širokých horizontech, v kterých dosud se neobjeoval.“⁵²

Vzdělání má změnit jedince, umožnit mu pohled za horizont, k věčnosti ve světě, protože našel věčnost v sobě, je to božskou prozřetelností.

Zdeněk Kratochvíl uvádí: „Vrcholem svobody pohybu a pohledu je život v přirozeném světě. Ten je náročný. Větší svobodu životních ani poznávacích hledisek si neumíme představit. O této svobodě jde filosof svědčit zpátky do jeskyně.“⁵³

Podobenství o jeskyni je alegorií života a toho, jak ho můžeme prožít, když jdeme za světlem, za poznáním, sami se stáváme světlem, a to vyzařuje z nás. Svítíme nejen sobě, ale i ostatním.

A může se nám stát, že jakmile jsme jednou poznali světlo, už se nechceme vrátit do jeskyně. Chceme poznávat věci takové jaké jsou a víme, že stín je stínem bez obsahu, i když věrně napodobuje pravý předmět.

„Svět se ukazuje – to znamená, že ve světě je něco takového jako ukazování se, jako fenomenalita, jako projevení se. Ukazuje se to ovšem nám, ale my nejsme autory tohoto ukazování se, my jsme jenom součástí tohle zvláštního, úžasného dění.“⁵⁴ Ukazuje se nám svět v celku, vzdělání je také celek, a je tam podstatná minulost, přítomnost a budoucnost.

Poznáváme rozumem, nebo rozumovou složkou duše. Dobro, které je v centru Platónovy filosofie, dělá z nich mravní etický problém. Dobro dává možnost ostatním věcem, aby byli vidět.

⁵² Patočka Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.200

⁵³ Kratochvíl, Zdeněk, Výchova, zřejmost, vědomí. Praha: Hermann & synové, 1995, s.36

⁵⁴ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.211

6. Péče o duši v Novověku - Jan Patočka

Anna Hogenová uvádí: „Privace nás přivádí k ideji, z níž teče náš život. Jde vlastně o negativní platonismus... Žít z ideje jako z vlastního pramene předpokládá, že se v ideji „uvlastníme“, že ji nalezneme na dně toho, co patří jen nám.“⁵⁵

K platonské ideji, se dostáváme cestou privace, nedostatku, který je jen náš. Filosofie, a potažmo péče o duši, se dá pochopit jako idea. Protože vše, co je neměřitelné je základem, na kterém později může vzniknout něco ve světě, vizualizovat se, jevit se, třeba jako katedrála. Ale vždy to začíná z ideje, která pramení z nás samých, proto máme být otevřeni a naladěni na okolí, ale i naše děti učít k otevřenosti myšlení a světa. Protože myšlení je nekonečné, bez okraje (bez marga) a je tam všechno možné, z toho se dá prožít tvůrčí kreativní život.

6.1. Jan Patočka - frontový zážitek

Jan Patočka píše o frontovém zážitku, který je součástí jeho 3 existenciálních pohybů.

Život jedince je naladování se na okolí, na začátku rodina, škola, přátelé, jako na svět a zakládání vlastní rodinu, případně místo v universu. Během toho si dítě, žák, dospělý utváří vlastní identitu a uvědomování si sama sebe.

První jistota je domov – domov jako tam, kde jsme doopravdy milováni, bezpodmínečně, tak jak umějí jen mámy. Referent, který je nám vším, je Domov. Dokážeme to ocenit, až když to ztratíme. Ale v podstatě, v hloubi duší si neseme jako plápolající oheň, lásku, které jsme dostali. Naše základní kotva je jistota, kterou nacházíme v pečující náruči. Je to náš start do života a z toho můžeme čerpat i v dospělosti, pokud byl dobrý. To je ztracený ráj, po kterém můžeme pátrat dlouho, poté co není. To je naše příprava na další překážky, kterým budeme čelit. To je to, co nám dává sílu vstát, když padneme.

⁵⁵ Hogenová, Anna, Čas jako problém, Praha; L. Marek, 2011, s.96

Druhá etapa existenciálního pohybu je „práce a boj“. Ve světě si hledáme místo, které pro předměty je topos a pro nás je hora. Hledáme svou spáru, kde je nám dobře, kde jsme ceněni a také přijímáni. Navazujeme nová přátelství a učíme se ze svých chyb. V této etapě se nám jakoby ztrácí ze zřetele naše smrtelnost a konečnost. Obstarávání každodenností nám krade naši pozornost k věcem, které jsou jakoby naléhavé, ale z dlouhodobého hlediska jsou nepodstatné. To pochopíme ale jen s odstupem času. Referentem je Země jako planeta, kde jsme jako ve velkém domově. Tady se také probouzí v některých z nás péče o domov, jako planetu Zemi, řešíme ekologii, protože v podstatě znovu provádíme svou soukromou péči o duši, protože potřebujeme naléhavě se cítit doma a v souladu s planetou, udržovat ji čistou, sázet stromy, v korunách těch stromů vidět ptáčky stavět svoje hnízda. Radovat se z toho světa, kde jsme sami sebou a jsme kouskem, který patří k celku.

Třetí Patočkův existenciální pohyb je iniciační frontový zážitek. To je otřes, vyrvání nás z toho, co jsme zažili a ohrožuje nás na životě, ohrožuje naše základní hodnoty, být naživu a být milováni. Ten otřes je tak silný, že se ztrácejí všechny jistoty, ztrácí se i Bůh, zůstává jen člověk sám se sebou v bytostně upřímném rozhovoru. Je pln prázdnotou, je bytostně opravdový a autentický. Prožívá bolest a beznaděj, ztratí smysl života. Referent Země jako planeta se pohnul a voják je sám, odkázán jen na sebe. Musí poznat do hloubky své nitro a pokud přežije ten otřes, tak se nebojí a je spravedlivý. Uvědomuje si svou konečnost a má důstojnost v sebe a vidí je i u druhých. Žije opravdově, beze strachu, ví, co je láska a umí se rozdat a být pravdiví.

Anna Hogenová uvádí: „Průlom nás může dovést do třetího životního pohybu, ale jen za předpokladu dalšího bytostného pokračujícího tázání. Obstarávání (Besorgenheit) se projevuje ve starosti o naši duši.“⁵⁶

Patočka v „Tělo, společenství, jazyk a svět“ píše, že jde o „prolomení pozemskosti“.

„Život v pravdě“ je Patočkův popis třetího pohybu, který je zásadní z možnosti naší transformace a nadhledu.

„Dostat se do života v pravdě znamená vstoupit do horizontu, jenž zjevuje i fenomén zjevování, a tím už nemůže být jen svět, světlo. Tím je referent, jenž není objektem, není

⁵⁶ Hogenová, Anna, Čas jako problém, Praha; L. Marek, 2011, s.98

představitelný, není definovatelný. Voják ve frontovém zážitku ztratí půdu pod nohama, ztratí důvěru v nebe, kterou jej učili všichni kolem. Nevěří ve spravedlnost a dobrotu, logiku a samozřejmost. Ztratí všechny jistoty úplně stejně jako ten, kdo opouští jeskyni. Takový člověk prožije chórismus, nicotou, absolutní oddělenost od veškerého podsunutého i nepodsunutého smyslu. Dostane se do postavení naprosté absurdity.⁵⁷

Tím průlomem pozemskosti se dostáváme do věčnosti, do božskosti, protože čerpáme z duše, která je nekonečná a může obsáhnout celý svět. Třetímu životnímu pohybu se říká „život v pravdě“, protože člověk transceduje do věčnosti, je celek a ví, že patří k celku universu. Dosahuje harmonie a souladu se světem jako takovým, takový člověk se nebojí smrti a ví, že smrt k životu patří a že je to naše konečná možnost.

Dnešní svět je plný násilí. Neustále hledáme něco, co je podstatné, důležité, bez čeho se téměř nedá žít, a to je nám podsouváno. Neustále se obstarává na různé úrovni náš život, a to čím dál složitějším způsobem.

Válka na Ukrajině nám jasně ukazuje, že Nietzsche měl pravdu z vůle k moci, která je fenomén a nám se teď jasně ukazuje. Mít moc a být viděn ve světě, v kterém je neustále co zařizovat. Dva fenomény *Geschtel* a *Machenschaft*, nám kradou život a ta nejhezčí léta.

Uspokojení potřeb na různé úrovni nám nedodávají klid a možnost žít tvořivě, naopak hledáme více a ještě lépe, stále neuspokojeně a bez jistoty. Neustále hledáme kotvu a jistotu, na kterou se můžeme pojistit, ale na ty nejvlastnější a podstatnější potřeby se nedá pojistit.

„Péče o duši (*epimeleia perites psyché*) je dějištěm vnitřního boje člověka o pravost a autentičnost...“⁵⁸

Ale ta autenticita nás nutí být takoví, jací jsme ve své podstatě, z toho nejhlubšího pramene, který pramení náš život a často jsme nepřijímáni, tím, že nejsme stejní. V tu chvíli, když člověk je myslící a snaží se být okolím pochopen, často je separován jako nepřizpůsobivý a neflexibilní (oblíbené slovo a požadavek u každého přijímání do práce).

⁵⁷ Hogenová, Anna, *Čas jako problém*, Praha; L. Marek, 2011, s.103

⁵⁸ Hogenová, Anna, *Čas jako problém*, Praha; L. Marek, 2011, s.100

Pak buď se přizpůsobíš a jsi jako všichni tvárný, nebo jsi bez práce...Na začátku člověk je duchovní bezdomovec, a pokud se nedokáže někam začlenit, může být i fyzický bezdomovec, který rezignoval na tento svět.

Patočkova péče o duši je celek, který zná arete (ἀρετή), usebranost, prodlévání v otázkách, které tolik miloval Sókratés.

7. Péče o duši a fenomén. Martin Heidegger

Patočka na konci „Péče o duši II.“, vysvětluje:

„Filosofie má svým ideálem naprostou zodpovědnost jak v myšlenkovém, tak v praktickém životě, to znamená regulovat podle nahlédnutí – to je ideál. Ideály hýbají životem, ale pochopitelně nahlédnutí jakožto ideál už samo předpokládá, že plné nahlédnutí nemáme; a je otázka, zdali je vůbec realizovatelné, zda k našemu životu, k životní jasnosti. K tomu, že se nám věci objevují, zda k tomu nepatří základně a zásadně také skrytost věcí...to, co se nám ukazuje z věcí – to předpokládá hlubší fenomény, a ty jsou původně skryté, ty je za potřebí teprve eruovat, ty je za potřebí teprve dostat jaksi na světlo.“⁵⁹

Filosof chce vidět jasné věci, které jsou skryté, ale to jsou právě otázky, které filosofii zakládají. Hledání radikální jasnosti, vede do uvědomování si meze té jasnosti, a v této dvojakosti člověk existuje – člověk je přechodová bytost, žije ve „zvláštní polaritě“, člověk je na cestě.

Zjevování je myšlením celku – zjevování se zjevuje, protože je zakódováno ve svém nositeli. Já poznávám strom, protože v sobě mám ideje stromu. Když jde o věci, které jsou nejsoucná, tak mám na mysli bytí a logos. Od řecké filosofie do dnes víme, že je základní rozdíl, že je materiální svět a jak se nám jeví, jak se ukazuje, a svět duchovní. Platon má za to, že věci nám by se neukázali, nebýt ideje, kterou máme v nás. Pomáhá nám to světlo, to je slunce, dobro, alegoricky je to poznání, noesis. Ale ideje s pomocí světla se nám ukazují, protože se

⁵⁹ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoyomenh, 1999, s.272

nemohou neukázat, protože je to celek, svět je celek, filosofovaní je celek bez marga. Odtud i ta péče o duši je něco, co si vyžaduje naši pozornost, protože jinak nejsme vyaretováni, nejsme celí, nejsme v synchronu ze světa. Celek se skládá z částí a ty části mluví za celek, části jednotlivosti, tvoří celek. A znovu je to tvoření na základě podstatné minulosti.

Ten fenomén péče o duši se fenomenalizuje. Proto člověk je hlubší a nemůže se zaměnit s umělou inteligencí, protože mu to myslí, není to software.

„Jakmile jsme se však zbavili toho, co Nietzsche nazýval „iluzí zásvětí“, a nevěříme-li už na „bytí za jevem“, pak se jev naopak stává něčím, co je zcela pozitivní, jeho podstatou je „jevit se“, a není v protikladu k bytí, nýbrž právě naopak je jeho mírou. Vždyť bytí určitého existujícího je právě to, že se jeví.“⁶⁰

V Bytí a čas, Heidegger vysvětluje pojem fenoménu: „Řecký výraz *fainomenon*, k němuž termín „fenomén“ odkazuje, je odvozen od slovesa *fainestai*, které znamená: ukazovat se; *fainomenon* tudíž znamená: to, co se ukazuje, něco ukazujícího se, něco zřejmého; *fainostai* samo je mediální tvar od *faino*, přivést na světlo, učinit jasným; *faino* patří ke kmeni *fa* – jako *fos*, světlo, jas tzn. to, v čem se něco může stát zřejmým, viditelným samo o sobě.“⁶¹

Světlo dává možnost spatřit věci a jevy, proto i fenomenologie jako zjevování se je péče o duši. Protože stejně jako fenomén i péče je sloveso, je to něco, co se ukáže, a to péče je. Martin Heidegger v knize Konec filosofie a úkol myšlení píše, že se „*Αληθεια* používá vždy jen o výpovědích, *verba dicendi*, a tudíž ve smyslu správnosti a spolehlivosti, nikoli ve smyslu neskrytosti.“⁶² (*Αληθεια* immer nur von den *verba dicendi*, von Aussagen und deshalb im Sinne der Unverborgenheit.). To znamená, že ani básníci, ani obyčejní lidé „nevidí, že stojí před úkolem ptát se, jak dalece se pravda, tj. správnost výpovědi, skýtá jedině v elementu světliny přítomnosti.“⁶³ Dále Heidegger vysvětluje, že *Αληθεια*, není „jen jako správnost a spolehlivost“. „Zakoušeno a myšleno je jen to, co *Αληθεια* jakožto světlna poskytuje, nikoli to, co tato jako taková jest“. (*Erfahren und gedacht wird nur, was die Αληθεια als Lichtung gewahrt, nicht was sie als solche ist.*)⁶⁴

⁶⁰ Sartre, J.- P., *Bytí a nicota*, Praha; Oikoymenh, 2018, s.11-12

⁶¹ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.45

⁶² Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.34-35

⁶³ Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.35

⁶⁴ Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.34

Naskytuje se otázka zda „skrývání se, skrytost, Ληθε, patří k Αληθεια, a to nikoli jako pouhý přídavek, ne jako stín ke světlu, nýbrž jako srdce této Αληθεια?“⁶⁵

Péče o duši, které je v podstatě filosofování je zjevování se, to, co není zřejmé na první pohled. Zjevování se, to, co je ukryto hluboce v nás, a co dělá nás takové jaký jsme.

„Pád z pevných, avšak klamných jistot se stává vznášením-co se zdálo propastí, stává se prostorem svobody-, zdánlivá nicota se proměňuje v to, z čeho k nám promlouvá autentické bytí.“⁶⁶

Fenomenologie ukazuje „k věcem samým“. Myšlení je pohyb, který ukazuje věci a jevy takové, jaké jsou. Aby se věci nám zjevily, fenoménalizovaly se ve své pravé podstatě, měli bychom pečovat o své duše, jinak to ani nepoznáme. Duše, která je opečovávána, poznává věci takové, jaké jsou, a ne jaké se zdají, podle zdání δοξα. Poznávání je náš pravý úkol tady na zemi, protože nepoznávání, nemyšlení, nereflektování, by udělalo z nás lidi, kteří jsou jako automaty, jako roboti – bez duše.

Heideggerův pojem „dasein“ se překládá jako pobyt, tu bytí. A jestli bytí je existence, existence ve světě, to znamená, že jsme nakloněni, vyčníváme ke světu. Jsme jakoby natahující se k tomu, co je ven, mimo nás, věci a lidi. Ale náš pobyt tady na světě není jen konzum, nemůže být jen obstarávání základních věcí, abychom byli naživu a v blahobytu. To by vypadalo, že jsme zvířata. Člověk ve své nataženosti ke světu vede dialog se sebou a se světem, je otevřen ke světu a nese své světlo, své nejhlubší podstaty, své „bytí ve světě“. A ten dialog je pravdivější, čím je člověk otevřenější a připouští si s pokorou svou možnost selhat.

„Říká-li se onticky obrazně, že člověk je vlastní lumen naturale, neznámá to nic jiného, než existenciálně-ontologickou strukturu tohoto jsoucna, že totiž jest tak, že je svým ‘tu’. Být jsoucnem „osvíceným“ znamená, že je samo o sobě jakožto ‘bytí ve světě’ prosvětleno, a to nikoli nějakým jiným jsoucnem, nýbrž tak, že ono samo jest světlina...Pobyt jest svou odemčeností.“⁶⁷

⁶⁵ Heidegger, Martin, Básnický bydlí člověk, Praha; Oikoymenh, 2020, s.35

⁶⁶ Jeaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenh, 1996, s.28

⁶⁷ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.159

„Prosvětleno“, Heidegger vysvětluje jako *Αληθεια* – otevřenost, světlo. Tak mi jsme otevření ke světu a jsme „tu“, jsme ve světu, jako ex-sistere, vyčnívající ven v teďkosti. Náš život je teď a tady i když si neseme svou podstatnou minulost a jsme nataženi k budoucnosti, která je předznamenána v nás samých.

„Rozpoložení a rozumění jsou stejně původně určeny řečí.“⁶⁸

Heidegger píše, že onticky rozpoložení je nálada, naladěnost. To, že nálada je něco nestálého, znamená, že pobyt tu je jen cesta, je pohyb, je to něco, co se mění, je to nestálost a změna. A to je život.

„Tento bytostný charakter pobytu, jehož odkud a kam je zastřeno, ale který je sám o sobě o to nezastřeněji odemčen, toto „že jest“ nazýváme vržeností tohoto jsoucná do jeho 'tu', že totiž jakožto 'bytí ve světě' je tímto 'tu'. Výraz vrženost má naznačovat fakticitu oné vydanosti.“⁶⁹ Naše odemčenost a náš pobyt ve světě, určuje tu vrženost ve světě a my pociťujeme tu existenciální úzkost.

„Rozpoložení odemyká pobyt v jeho vrženosti, a to zprvu a většinou tak, že pobyt před ní uhýbá a že jí nedbá.“⁷⁰

Nevnímání toho kolem, necitlivé pozorování, je v podstatě uzavřenost a tím se k nám dostává rozladěnost a máme tzv. blbou náladu. To je nepřijímání světa, ke kterému patříme, a to je separace, oddělenost. Tím jsme uvrhnuti do úzkosti, která je nevysvětlitelná. Úzkost je náš modus „bytí ve světě“, protože nejsme sami o sobě neangažující se ke svému okolí. My to vnímáme a v nás to reflektuje svět se svými radostmi a bolestmi. Vše, co nás potkává v každodennosti nás formuje a podbízí buď k autenticitě nebo k neautenticitě.

Svět se přikrývá obstaráváním a tím my utíkáme od bytí a sami od sebe. Protože to obstarávání je tak naléhavé, že zapomínáme pečovat o svou duši. Nasloucháním bytí k nám promlouvá existence, a proto je nutné pečovat o duši.

⁶⁸ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.160

⁶⁹ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.162

⁷⁰ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.163

Řeč je způsob každodenního pobytu, řečí jsme v kontaktu se světem. Řeč patří bytostně k člověku a je jeho nedílnou součástí, řeč je komunikace, dialog se světem. Naslouchání a odpovídání naléhavých otázek, jež si neseme v tichosti s sebou beze slov.

„Vyslovující se řeč je sdílení. Její bytostná tendence směřuje k tomu, aby poslouchajícímu umožnila podílet se na odemčeném bytí k tomu, o čem je řeč.“⁷¹

Slova jsou atributy řeči a mohou se použít jak k otevřenosti, tak k uzavřenosti řeči. Můžeme se za řečmi schovat jako reakce na vrženosti ve světě a prožívání úzkosti.

Strach je z něčeho konkrétního, úzkost je z neurčitosti, ze spousty možností, které jsou ve světě.

„Mít strach o něco, a to znamená z něčeho, odemyká vždy – ať už privátně či pozitivně – stejně původně jev nitrosvětské jsoucnosti v jeho hrozivosti, tak 'bytí ve' v jeho ohrožení. Strach je modus rozpoložení.“⁷²

Bojíme-li se někoho, to je také strach, který prožíváme skrze spolupatření k celku. Nejsme ostrovy, jsme poloostrovy, dotýká se nás, co se děje tomu druhému, i když jen anonymně. Prožíváme sebe sama skrze jeho obličej, jako že jsem a nejsem ohrožena, konkrétně se mě to netýká, ale nedirektně se mě dotýká až k srdci.

„Rozptýlenost v neurčitém 'ono se' a pohrouženost do obstarávaného „světa“ zjevuje něco takového jako útěk pobytu před sebou samým jako autentickým 'moci být sebou'.“⁷³

Útěk pobytu před sebou samým je zjevování, fenomenalizování, že nám něco chybí, že nejsme celkoví, že jsme v necelosti, v privaci, v nedostatku, a to v nás vyvolává úzkost, která má spoustu možností projevit se.

„Existenciálně je sice autentičnost 'bytí sebou' v upadání uzamčena a zatlačena, ale tato uzamčenost je jen privace odemčenosti, která se fenomenálně zjevuje v tom, že útěk pobytu je útěk před sebou samým.“⁷⁴

⁷¹ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.196

⁷² Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.169

⁷³ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha, Oikoymenh, 1996, s.213

⁷⁴ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.213

Pobyt ve světě je tou 'tísňovou nehostinností', která se fenomenalizuje jako ohroženost v existenciálně ontologický modus. Úzkost, jako fenomén, vyzdvihuje bytí, pobyt tu, *dasein* jako bytí ve světě z možnosti autentického zakoušení světa a života jedince. Tato úzkost, která mně separuje, odděluje od světa, je má a je to můj bytostný prožitek, který zažívám v různé etapy svého života.

Ta možnost otevřít se úzkosti a existenciálně prožít samotu ve světě mě probouzí a nutí starat se o duši. Fenomén úzkost je pobyt ve světě a úzkost je rozpoložení, odpověď na mou existenciální vrženost ve světě, je to způsob 'moci být ve světě'.

Nejvlastnější možnost pobytu ve světě je prvek ontický, a to vede k ontologickému obstarávání – *cura*, starost je nejen starost existenciální v materiálním světě, ale i starost, jako péče o duši.

„Existenciální podmínku možnosti „životních starostí“ a „oddanosti“ je třeba pojmut jako starost v původním, to znamená ontologickém smyslu.“⁷⁵

7.1. Emocionální ladění člověka, úzkost

Úzkost je útěk od sebe sama, útěk od nutnosti prohlédnout a žít s myšlenkou na svou malost, na svou nicotnost, na svou konečnost.

„Existenciálně je sice autentičnost bytí sebou v upadání uzamčena, ale tato uzamčenost je jen privace odemčenosti, která se fenomenálně zjevuje v tom, že útěk pobytu je útěk před sebou samým.“⁷⁶

Dnes více než kdy dříve se utíká k práci, k zábavě a jako že všude a na prvním místě jsou peníze. Neustále se řeší jen ekonomická část problému. Paradoxně jsme společnost, která je považována za bohatou, ale jsme chudí uvnitř.

⁷⁵ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.228

⁷⁶ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.213

„Jsme tak seřizení“, napsal Sigmund Freud v roce 1929 a nikdo mu od té doby vážně neodporoval, „že dokážeme mít intenzivní požitky pouze z kontrastu, ze stavu pouze velmi malý.“ Ve spise *Pocit stísněnosti v kultuře* citoval Goetheho varování, že „nic není obtížnější snést než řadu krásných dnů“, na podporu svého názoru, který pouze mírně zjemnil jako možná „přehánění“.⁷⁷

Úzkost, neklid zažíváme s odevzdáváním své svobody za iluzorní pocit jistoty, pohodlnosti, bezpečí.

Příliš silný důraz je kladen na individualizaci, roztržitost, úzkou specializaci, ne všechno jsou systémy a programy, vše je zbytečně složité, na telefonu je záznamník a málokdy můžete se dostat k člověku, který vám pomůže, protože většinou má omezené pravomoci. Citlivost, empatie a lidský přístup jsou nedostatkové zboží, vše je na proděj a vše se dá koupit.

Dokonce i na HTF smím tvrdit, že se vyučuje, že láska je podstata, ale v podstatě se o tom jen mluví donekonečna, ale skutky nejsou.

O tom, co píše Heidegger, teď je to ještě zesíleno a urychleno tekutou moderní dobou, v které žijeme. Úzkost vyvolává sám svět, ve své světskosti, každodenní obstarávání, zaukolování, zaneprázdnění, abychom neměli čas a chuť přemýšlet nad podstatou problému proč jsme tady a jaký je náš úkol. V každodennosti skoro nikdo z nás si nevzpomene, že by měl poznat sám sebe. Reklamy útočí na nás každou chvíli a na každém rohu nová a nová, jako facka přes obličej, jako že není úniku z té informovanosti, co je nového, bez které by se nám nedařilo žít a být.

„Perfectio člověka, totiž dosahování toho, čím člověk ve své svobodě pro své nejvlastnější možnosti (v rozvrhu) může být, je „výkonem“ „starosti“. Ta však stejně původně určuje základní způsob bytí tohoto jsoucná, totiž jeho odkázanost na obstarávaný svět (vrženost). Tento „dvojitý smysl“ slova „cura“ vyznačuje jednu základní strukturu v jeho bytostné dvojitosti, strukturu vrženého rozvrhu.“⁷⁸

⁷⁷ Bauman, Zygmund, *Morání slepota*, Praha; Pulchra, 2023, s.137

⁷⁸ Heidegger, Martin, *Bytí a čas*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.228

Pobyt člověka ve světě je nehostinný, proto je tam úzkost přepadena z nenadání, strach z konkrétních věcí, které nás stále pronásledují.

Asi píšou tu práci, protože já sama se potřebuji zachránit a pečovat o to, co zůstalo z té duše.

Pobyt, který jistí konečnost lidského života, jako že podněcuje lidského ducha k zoufale autentickému činu, být jiní, být sám sebou aspoň na chvíli, dokud nás starosti nezavalí a pod tíhou nutnosti se začínáme znovu chovat neautenticky a utíkáme od sebe samých.

„Kultura strachu vyrábí před našima očima politiku strachu.“⁷⁹

Lidé zbaveni domova, kořenů, jistoty ekonomické a sociální, jsou nuceni emigrovat, řešit existenční otázky, a i když fyzicky žijí, jsou duševními bezdomovci. Přemýšlím, jak emigranti by řešili péči o duši. Udržováním soudružnosti, rodinných pout a tvůrčí činnosti, pokud jim zbyde čas, energie a motivace něco dělat jen tak.

K řeči patří sdělování, vysvětlování, komunikace mezi tím, co je v naší mysli a tím, co vynášíme navenek a sdělujeme písemnou nebo ústní formou. Řeč patří k člověku a odlišuje nás od zvířat a také za řeči se můžeme schovávat neboli lhát, používat umně seskupených slov k přikrytí pravdy. Některé věci jsou tak přesahující, že se ani nedají popsat jako láska, bolest, radost a podobně. Nedaří se nám říct, jak moc někoho milujeme, a i slova nemohou určit hloubku našeho citu. Těžce vyjadřujeme smutek a bolest při ztrátě někoho blízkého.

„V řeči, která je sdělováním, je řečené zpřístupněno spolupobytu druhých – většinou jazykovou promluvou.

O čem mluví, tzn. Čeho se týká volání svědomí? Mluví zjevně o pobytu samém. To je však odpověď právě tak nesporná jako neurčitá.“⁸⁰

Ve své odemčenosti a autentickém pobývání ve světě se nám svět dává a my se dáváme světu tak, jak umíme nejlíp, a to pravdivě. Svědomí patří k pobytu a k našemu každodennímu obstarávacímu rituálu, který máme z těch kolem nás. Svědomí je tady a teď, je neoddělitelnou částí nás samých – „bytí sebou v neurčitém ono se“.

⁷⁹ Bauman, Zygmund, Morální slepota, Praha; Pulchra, 2023, s.136

⁸⁰ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoyomenh, 1996, s.273

Svědomy, které je volání, vyzívá, burcuje „ono se“ je bytí sebou tak jak může být ve své nejčistší podobě a v nejlepší z možností bytí sebou. Voláme do světa své otázky ale i uvnitř sami sebe se ptáme o pravdivosti. Je to dialog s bytím a je to náš určující pobyt tady na tomto světě, protože jací jsme ve své mysli, takoví jsme i navenek k druhým ve svém mluvení a svých činech. Sladit a udržet v harmonii uvnitř a navenek pravdu poznat a hlásat, někdy na to nestačí správnost zákona. Někdy se musíme rozhodnout podle intuice, jemná tykadla, holubí nožky na parapetu – technická informace není všemohoucí.

„Volání vychází ze mne, a přece dopadá na mne.“⁸¹

Uskutečnám-li své nejlepší možnosti, podle svého vědomí a svědomí, pak nesu odpovědnost za to, jak jsem se rozhodla, a s tím žiju dál a pokud je něco, v čem hledám odpověď navenek, tak se můžu rozhodnout jen na základě obracení se ke svému nitru.

Pečujeme o své duše, navzdory tomu, že jsme vrženi do světa a část světa se zrcadlí v nás, náš existenciální pobyt vytahuje z našich možností to, co je v nás a my se dáváme v šanc světu.

Pečujeme o svou duši, dnes myslím obtížněji než dříve, protože lákadel ve světě je příliš mnoho a informace jsou zahlcující, tak jsme neustále odváděni od své podstaty. Je nám podsouván způsob bytí ve světě a jen vědomě a s bdělou pozorností se můžeme navracet ke své podstatě, ke svému Já, bytí, duši.

Konzum není fokusován na uspokojování potřeb zákazníka, naopak je zaměřen na podněcování touhy po ještě větším, lepším, jemnějším, lahodnějším. Je to jako přikládání dříví do ohně, aby plápolal ještě jasněji a silněji. Všichni jsme poháněni k většímu výkonu a k neustálému zaopatřování a jako že je nám předsouvána touha po hledání štěstí navenek, ale žádné věci ve světě nám trvalé štěstí a klid nemohou přinést.

⁸¹ Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996, s.305

7.2. Existence

„Existence je dobrodružství své vlastní nemožnosti.“

Martin Heidegger

M. Heidegger píše:

“Nacházíme jen těžce slovo, také proto, že nedůvěřujeme své útěšné síle, až pomalu se k nám vrací tajemství utrpení a my chápeme, že jen to, co k nám dlouho přicházelo, se proměnilo v to, co v nás zůstává, k čemuž my sami co hodinu musíme jít naproti, aby to, co v nás zůstalo, aby rostlo z myšlení o tom, co je kolem nás a vyplňovalo připravenost, abychom selháním trpěli nejen jako ztrátou a důvěřovali v nalezení domova, nýbrž abychom selhání a jeho popírání zakusili jakožto troufalost, pomáhaje dobru, kdy vše kolem je plno utrpení a bídy.”⁸²

Jen bolest a utrpení dělá z nás lidi. Jen vnímání cizí bolesti jako své vlastní, dělá z nás to, čím jsme. Otevřenost ke světu a nacházení svého místa ve světě, své „hóra“, které patří nám, dělá z nás část tohoto světa. Ten svět je náš domov a pečujeme o svou duši, když se učíme milovat sebe a ostatní ve své nedokonalosti.

Péče o duši je v podstatě žít svůj život, tak jak nejlépe umíme, jako mistrovské dílo. Péče o duši je filosofování, hledání domova, kde naše duše je plna, je celá, patří ke světu a svět je v ní.

„Duše je proto hodna obdivu, protože dokáže usebrat vše do jednoduchosti, která dostává jméno „Jedno“, „Unum“, „to hen“, proto duše nemá margo, není předmětem a nedá se říct, kde je její místo; ukazuje se jen svým usebíráním a uvlastněním prostřednictvím vnitřního dialogu duše se sebou samou, jinak nikoli.”⁸³

Bez myšlení a práce sám na sebe člověk nemůže smyslně prožít život a honěním se za lepším blahobytem může se stát, že ztrácíme vůni života. Uniká nám smysl, proč jsme tady, a proto naléhavě potřebujeme pečovat o svou duši. Při psání diplomové práce jsem náhodou

⁸² Heidegger Martin., Schwarze Hefte, Frankfurt am Main; Wittorio Closermann, 2015, s.75

⁸³ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Marek 2017 s.64

narazila na filmový dokument na ČT-Péče o duši. Dlouho jsem pak přemýšlela o tom, co jsem tam viděla a jak odpojení od duše může být zničující pro tělo. Péče o duši je i péče o to tělo, protože se odráží i navenek to, co je uvnitř. Člověk je celek, jako planeta.

„Usebírání je intence, která je vůbec ze všech propojení člověka a světa nejdůležitější, ona je „legein“ (usebírat), od čeho vzniklo slovo „logos“, které má tolik významů, že se na ten prapůvodní význam zapomnělo.“⁸⁴

Po propojení se světa se sebou je nám umožněno jen tím, že máme duši, „která je tak nějak vším“, dle Aristotela. Ta možnost jako zázrak pobrat všechno v sobě je nám dána, jak říká Jan Patočka, jako závist bohům. „Thonos theon“⁸⁵.

Dostali jsme dar od Bohů, kteří nám umožňují usebrání v tichosti a distance od všech věcí světa, odpoutání se od smrti, a to je svoboda. Svoboda je to Epikurejské, že když je tu smrt tak mi nejsme a když jsme my tady, tak smrt není a netřeba je podezírat.

Smrt dneska je brána tak, že se o ní nemluví a na to jsou placené firmy, které zařídí vše...

Dneska jsou staří lidé odloženi, aby se o ně postaraly organizace, firmy a stát. Je zřejmé, že při tom tak zvaném mechanickém zařizování všeho podstatného, kolikrát nám uniká podstata lidské duše, která potřebuje, aby ji někdo vyslechnul...To je víc než jídlo třikrát denně a personál kolem toho.

„Schyluje se k velkému maléru, protože společenskou normou se stalo to, co vždycky bylo předmětem zákazů či přinejmenším odsuzování nebo ještě přinejmenším společenské nevhodnosti. Dnes je nevhodná dřívější společenská vhodnost. To není lamentace někoho, kdo je laudator temporis acti, jak tomu říkal Horatius. To je heuristika strach, jak tomu říkal Hans Jonas. Předmětem obav jsou tendence, které se ve vhodnou dobu mohou institucionalizovat, stát se trvalou společenskou normou, prostě zpřítomnit se. Jejich nazření je darem nemnohých, ale prorocké zření není řemeslo, které by mělo nějaké, natož zlaté dno.“⁸⁶

⁸⁴ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Marek, 2017, s.69

⁸⁵ Patočka, Jan, Péče o duši I. Praha; Oikoyomenh, 1996, s.290

⁸⁶ Janata Michal, Sypká nehmatnost smrti: Praha, Pulchra, 2010, s.128

Prorocké předvídání tady bylo a to nejednou, a ti proroci, kvůli jejich způsobu myšlení a uvažování, jsou nepochopeni a odděleni od ostatních... Dneska přemýšlet může znamenat, že jsi osamocen a nepochopen.

8. Anna Hogenová a péče o duši

„Karteziánský člověk je okleštěnou náhražkou celostního renesančního člověka, proto kolem sebe nenacházíme takové, jako byl Michelangelo, Leonardo da Vinci atp. Kdybychom položili otázku starých Řeků, zněla by asi: „Kam se zatoulala intence k usebrání člověka se sebou samým, s polis a celým kosmem? Vždyť péče o duši má tyto tři rozměry?“⁸⁷

Doba je rychlá a na uzrání takových geniů neprospívá, tím že je kladen důraz na výkon. Aby člověk se vyvíjel každý svým tempem, musí být buď finančně nezávislý nebo resignovat na vše kolem s tím, že může hledající sám sebe skončit pod mostem... Tohle vidíme všude kolem, o tom se mluví a píše, ale změnu můžeme podniknout každý sám za sebe.

„Naladění na nevýslovné jsi vyžaduje čistotu naší duše. Už proto je třeba připomenout, že jde jen o starost o duši, o rozhovor, kterému je třeba dát průchod. To je zkušenost povýtce fenomenologická.“⁸⁸

To, že „jsme rozhovorem“ je tak viditelné, že zůstává neviděno a nepostřehnuo... nebo to, co je nejbliž zůstává nám neviděno...

Péče o duši mě samou zajímá, neboť pociťuji na sobě těžké momenty a pozoruji rychlý běh života, jako neustálý útěk do práce a z práce. Jako by podstata člověka byla jeho ekonomická zdatnost, způsob, kolik vydělá a jak se umí prosadit ve světě...

Jak trefně Lewis Carroll říká v Alence v říši divů, že je třeba běžet ze všech sil, aby zůstala na tomtéž místě a jestliže se chce dostat někam jinam, musí běžet alespoň dvakrát tak rychle...

⁸⁷ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie: Praha, Luboš Marek, 2017, s.66

⁸⁸ Hogenová, Anna, současnost, dějiny, fenomenologie: Praha, Luboš Marek, 2017, s.127

V honění se za dalším výkonem, zůstává málo, ne-li vůbec žádný čas na hledání sama sebe a hledání svého místa ve světě...

V dnešním moderním světě se dává přednost péči o tělo – jako soma a sarx, jako předmět. Tím přibývá pod taktovkou reklam a firem, zainteresovaných k výdělku, čím dál více plastických operací. Běžné jsou projevy bulimie a anorexie ve škole. Odpojení od těla a vnímání těla jako něčeho zvlášť, vede k sebepoškozování. Péče o tělo, jako předmět je zaměněna o péče o duši, dokonce to neexistuje.

„Vraťme se do těl, my i vy,

At' hlupák zírá oslněn,

Tajemství lásky v duši tkví,

Však knihou je ji tělo jen.

Když milenec nás uslyší

(dialog duše jedině),

Proměny stěží všimne si,

Až tělům duši vrátíme.“⁸⁹

Péče o duši je komplexní záležitost, když se staráme o duši, je to vidět i na těle. Starání se jen o tělo je odpojení od duše a duše trpí a tělo chátrá.

Platón v Gorgiovi praví:

„A přece já se domnívám, můj milý, že by bylo lépe, aby má lyra byla rozladěna a falešně hrála a aby falešně zpíval celý sbor, který bych řídil, a aby celý svět se mnou nesouhlasil a mluvil opačné věci, nežli já sám jediný byl se sebou v nesouladu a sobě odporoval.“⁹⁰

Být jediní sám se sebou je základ a zároveň s toho nesmírně těžce, když jsme s okolím spojeni, snažejíce se vyhovět, a nevnímat si podsouvané myšlenky a názory...

⁸⁹ Donne, John, The Ecstasy, Praha: Československý spisovatel, 1987

⁹⁰ Platón, Gorgias, Praha; Jan Laichter, 1944, s.67

Péčí o duši se stáváme svobodní. V současné době je plno koučů a všeho možného placeného a vše se točí kolem ulehčení péče o duši konkrétního člověka... Většinou věci ale nám zabraňují, abychom se utišili a koncentrovali sami na sebe. Na to nepotřebujeme nic extra složitého. Moje babička a máma rády dělávaly různé ruční ženské práce a pro ně to bylo sebevyjádření a pečování o duši, relax, změna a tvůrčí možnost se realizovat.

Abychom mohli prožít dobrý život v dobré společnosti s odkazem na Aristotele, měli bychom si uvědomit, jak žijeme v bohaté materiální společnosti a zároveň velmi chudé na nemateriální věci.

Když si to uvědomíme, máme možnost volit, jak žít dál, a jak se chovat k sobě, k ostatním, k planetě. Znamenalo by to, že vědomě snížíme svůj konzum, že nebudeme žít tak pohodlně, ale vystačíme si s méně...

Vědomě žít, s myšlenkou, že jsme smrtelní, uvádí náš život na správnou cestu, dává nám možnost žít v přítomnosti, protože minulost už nám nepatří a budoucnost se odvíjí od toho, co stvoříme dnes.

9. Zygmund Bauman – tekutý strach

„Smrt je nyní stálou, neviditelnou, přesto bdělou a bedlivě sledovanou přítomností v každém lidském počínání, hluboce prožívanou čtyřicet hodin denně a sedm dní v týdnu.

Vzpomínka na smrt je integrální součástí jakékoli životní funkce. Uděluje se jí vysoká, možná nejpřednější autorita, kdykoli se má v životě, který je plný voleb, učinit rozhodnutí.“⁹¹

V moderním světě my nepřijímáme smrt jako konec, který je nevyhnutelný, ale spíš s tím bojujeme a od toho utíkáme. Nabízí se nám nespočetné množství možností volby útěku, které jsou podporovány reklamou a konzumním průmyslem. Za tím je mašinérie, zdánlivě

⁹¹ Bauman, Zygmund, Tekutý strach, Praha; Pulchra, 2022, s.65

neviditelná, ale dopad má na každý lidský život na planetě. Moc, koncentrovaná v hrstku jedinců, která cíleně okrádá velkou část populace. Slepota, nebo zaslepenost v peníze a ekonomickou moc, kterým se klaní, jim neumožňuje anebo nechtějí přemýšlet o důsledcích svých činů. Jsme na jedné lodi, žijeme na té samé Zemi, jen někdo si myslí, že odletí na Mars, nebo se dá zmrazit do doby pokroku lidstva, že bude vynalezen způsob, jak žít věčně a v blahobytu?

Pamatování na nevyhnutelnost smrti, která může nás zastihnout kdekoliv a kdykoliv, dává nám obrovský dar žít opravdově a autenticky, tak jak nejlépe umíme dnes.

Stačí tak málo, být lidé, a přesto to nejjednodušší uvědomování se jeví jako velmi těžké rozhodnutí.

„...smrt zůstává „skryta ve světle“. Rozdělen do nesčíslných starostí ohledně nespočetných hrozeb, strach ze smrti prosycuje celý život, třebaže ve zředěné formě poněkud snížené toxicity. Díky všudypřítomnosti jejích malých dávek je nepravděpodobné, že by obava ze smrti byla „vnímána“ celá a konfrontována ve své děsivé hrůznosti, a je natolik běžná, že je nepravděpodobné, že by paralyzovala vůli k životu.“⁹²

Útěk od podstaty života, je eliminovat smrt, nevšímat si jí a rozdělit ji na malé úkoly, které každodenně se mají splnit a tím se odvrací zrak od té hrůzostrašné smrti a banalizuje ji jako něco nepodstatného, něco, na co se dá pojistit a tak dále...Tím se redukuje možnost nesnesitelné, aby bylo snesitelné a tolik neviditelné, nahrazuje se nepříjemný pocit z konečnosti na „Užít si“.

Jak píše francouzský filosof a muzikolog Vladimir Jankélévitch, „ne každá smrt s sebou nosí tutéž potenci zjevení, osvětlení a poučení.“⁹³

Možná žít v přítomnosti a nespěchat, život neprožít jako z rychlíku, pak bychom si lépe a do hloubky všimli těch okolo, kteří umírají a s nimi umírá i náš společný vztah, pokud jsme si dali práci ho vybudovat... Tady je na místě, abych opakovala, že péče o duši je mít vřelý vztah k sobě a k těm okolo a pak se můžeme snažit udělat, co je v našich silách, prožít dobrý život

⁹² Bauman, Zygmund, Tekutý strach, Praha: Pulchra, 2022, s.65

⁹³ Jankélévitch, Vladimir, Penser la mort? Paris: Liana Levi, 1994, s.10

v dobré společnosti. Poznávat sebe, hledat své kořeny, svou podstatu a pramen, z kterého pramení naše lidskost, to je ta pravá péče o duši.

„Nejvíce technologicky vybavená generace v dějinách lidstva je generací nejvíce sužovanou pocity nedostatečného bezpečí a bezmocnosti.“⁹⁴

Je vědět, že v moderním globálním otevřeném světě vůle k moci jako fenomén se bere jako něco normálního a banalizuje se, že bez vedení by to nešlo...Politici jsou podnikatelé a schvalují se zákony, které jim umožňují legitimně parazitovat na velké části národa, která je zvolila. Je otázka času, když se zvolí zákon, umožňující humánně ukončovat životy... Proto by nebylo od věci, povinně zavést filosofii a etiku, jako praktická filosofie na vysokých školách. Také mluvit o tom, o té asymetrické odpovědnosti za toho druhého, a i za planetu. Tvář, toho druhého, podle Levinase, vyvolává „...hořkou pachutí, známou jako “výčitky svědomí“, či „morální skrupule“⁹⁵. Veškerá spotřebitelská moc je ekonomická moc a tím se dbá na trvanlivost věcí, a to slovo trvanlivost je přeneseno i na lidských životech. To znamená zpředmětnění jedince, který má plnit úkol ve světě a je zaměnitelný, pokud už neslouží...

Ta krutost, zredukovala „trvanlivost“ lidského života, který pohání ekonomiku a stálý růst růstu „sype písek do ložisek morálky“.

Zdá se, že řežeme větev, na které sedíme, ale nic nás nezastavuje. Morální slepota a retardace je ospravedlňována, jako normální, protože musíme vydělávat na nákladný způsob života, který máme. Morální bolest by měla nás varovat, probudit, otrást a podnítit k jinému způsobu myšlení a jednání. Naopak v moderní společnosti, kde pravidelně jsme monitorováni a sledováni, zda jsme natolik zdraví, abychom podávali konkrétní výkon, se předepisují analgetika a antidepresiva jako běžná pomůcka labilních jedinců.

Moderní krutost působí jako něco banálního a vůbec ne zlého. Strach se stal komoditou, s kterou se dobře nakládá a poslouží k pojišťování na všechny možné fronty.

Jen zatím není v nabídce katalogu pojišťoven pojištění duše.

⁹⁴ Bauman, Zygmund, Tekutý strach, Praha: Pulchra 2022, s.150

⁹⁵ Bauman, Zygmund, Morální slepota, Praha: Pulchra 2023, s.26

Rozumí se, že musí začít každý sám u sebe a svým příkladem žít jinak, než je běžné v naší konzumní společnosti. Zkrátka návrat ke kořenům, nebo k něčemu, co aspoň já jsem zažila jako dítě-nekonzumovat, oblečení nám babička šila a pletla, jídlo se celé léto zavařovalo do sklenic, kupovali se výrobky jen místních lidí, co žili v okolí. Konzumní půst ohromně obohatí duši – vztahy budou lepší, lidé budou komunikovat a setkávat se s druhými osobně, ne přes sociální sítě, žít se dá i tvořivě, ve zpomaleném běhu života si více všimáme ostatních a jejich trápení a radostí. Zpomalit rychlost výkonu pomůže vnímat pestrost života a investovat do vztahů, protože to je podstatné, poznávat sami sebe, své hranice, rozšiřovat je a spolubydlet na té planetě s ostatními. Od globalizace k lokalizace je cesta, která vede pečujícíce o svou duši a o duši společnosti, o komunitu, co nás obklopuje.

„První obětí uspěchaného života a tyranie okamžiku je jazyk – ochuzený, zbídačený, z vulgarizovaný jazyk, z něhož se vytratily významy, které měl nést.“⁹⁶

Dále profesorka Anna Hogenová píše: „Doba tekutá slévá významy slov a věcí, hranice činí nezřetelnými, umocňuje smutek. Lidé se ztrácejí, proměňují, většinou bez jasného důvodu.“⁹⁷

Ten smutek je uvědomování si skutečnosti a rezignace na podávání většího a většího výkonu...Nihilismus, jako nejméně vítaný host, řečeno s Nietzsche, je patrný v naší každodennosti. „Dejnos“ je hrůzostrašná nicota, podle Platona z X kniha Ústavy. Tam nic neroste a vše zachází do skrytosti, je to poušť, nicota, prázdno. To je náš aktuální svět, svět plný technokracie, byrokracie, bez empatie, bez humánního přístupu...bez počátku, jen nespočet začátků, které jsou efektivní navenek...

„Pravda celé přírodovědy spočívá v efektu.“⁹⁸ A ten efekt je přenesen i na účinkujícího, musí za krátkou dobu zazářit, zapůsobit na své okolí, jinak neexistuje...

Co je zapotřebí na cestě životem? Jak pečovat o svou duši? Naladovat se v tichosti na svůj bytní pramen, z kterého pramení náš život. Gnothi seauton – poznat sám sebe.

⁹⁶ Bauman, Zygmund, Morální slepota, Praha: Polchra, 2023, s.68

⁹⁷ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha: Luboš Marek, 2017, s.15

⁹⁸ Heidegger, Martin, Zollikoner Seminare, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1987, Medard Boss, s.33

„Jde o naladění na základní tón ticha ságy bytí.“⁹⁹ Ticho je pozadí, a když vedeme rozhovor s bytím, poznáváme sami sebe a hledáme místo ve světě, kde je nám nejlíp, k našemu prameni. Vnitřní rozhovor, péče o duši – epimeleie peri tés psychés, vztah k bytí a sebe sama, to je výchova a vzdělávání a to celoživotně. Je to na každém z nás, jak ten plamen zažehnout a jak si ho udržet, aby celý život hořel jasným plamenem. Motivaci a předpoklad, že to chceme dělat sami pro sebe, musíme hledat ve svém nitru. Venku, ve světě, který je plný povelů, nařízeních, zákazů a úkolů, fenomény „Das Ge-stell“ a „die Machenschaft“, nenajdeme recept na šťastný život. Přečíst můžeme hodně knih, chodit k různým koučům, ale na konci zůstaneme sami se sebou a jen uvnitř nás je skryt ten poklad, který marně hledáme, naplněnost, klid, mír, splynutí s bytím. Duše je „tak nějak vším“ píše Aristotelés ve svém spise „O duši“. Vše, co je podstatné a bez čeho se nedá žít je duše. Dnes jsme na to skoro zapoměli, a nalézáme tu pravdu, když vyhoříme, nebo jsme životem otřeseni jinou skličující událostí, ocitáme se v krizi a hledáme cestu k sebe sama. Je to cesta negativní, kde se ocitáme jako ryba na suchu a až touto cestou poznáváme co nám chybí. Otřesením ztrácíme životní jistoty a vše co je nepodstatné se ztrácí, péče o duši je rozhovorem, klademe si otázky a přemýšlíme.

„Tady se nám vrací motiv toho filosofického, co trvá ve stálé přítomnosti, co je s to být udrženo beze změny: udržet mínění beze změny; ale ne z pouhého justamentu, nýbrž proto, že vydrželo ve věčném zkoumání, ve zkoumání tím, co se ukazuje jako jsoucí, jako přítomné, ve filosofickém zkoumání, ve skutečné reflexi.“¹⁰⁰

To, co je pravda, co se ukazuje ve skrytosti, co je podstatné, to zůstává neměnné – pravda, láska, dobro, to, na co si nemůžeme položit ruku, a přesto bez toho nejde žít dobrý život.

Věděl to Sókrates, Platón, Aristotelés, ještě v IV. století před Kristem a my dnes s tím máme obrovský problém. Dnes je nám podsouváno, jak máme myslet, co kupovat, jak se oblékat, co studovat – manipulování jsme, o tom víme a jsme jako ovce na porážku...

„Žijeme v době posedlosti mocí...Moc se projevuje spíše jako finanční a ekonomická síla a její potenciál než jako vojenská síla a jazyk militarismu. Ale logika zůstává tatáž. Je to stará dobrá

⁹⁹ Heidegger, Martin, Schwarze Hefte.Band.97, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2015, Peter Trawny, s.72

¹⁰⁰ Patočka, Jan, Peče o duši II., Praha: Oikoymenth, 1999, s.223

Wille zur Macht, neboli vůle k moci...místo toho jde o to, kolik máte moci. Kupuji, tudíž jsem.“¹⁰¹

Příběh, starý jako svět, ekonomika a technologie, může být nám užitečná, ale může nás i zotročit. Stejným způsobem s nožem se dá, jak zabít, tak jím krájet chleba, je na tom, kdo ho drží, aby určil správně co s ním bude dělat. A určit může jen, když ví, co je dobro a co zlo, má zdravé morální hodnoty, má odvalu hledat pravdu a říkat nahlas, co si myslí, kriticky myslí a uvažuje.

Hans Gadamer píše ve svém slavném díle Pravda a metoda o „splývání horizontů“. To jsou horizonty kognitivní, a ty horizonty v průběhu života každého z nás se vytvářejí a mění. „Splývání“, o kterém píše Gadamer je naslouchání, porozumění, je to výsledek společného zakoušení přítomnosti, a to nejde bez společného prostoru, který obýváme. Ten prostor je náš domov, naše Země.

„Básnický bydlet na této Zemi znamená vydat se na cestu nejistou a vydržet otřesy, patří k našemu životu... Celý člověk potřebuje mít přístup k rozhovoru beze slov, tj. říkáním, potřebuje naslouchat bytí v tichu, to je sigetika.“¹⁰²

Fenomén domova, pociťujeme nejostřeji, když nám chybí, když jsme v cizině, pociťujeme tu cizotu, tu nepřátelskost, nepřijímání a hledáme si svoje místo ve světě. Topos je místo pro předměty, kde jsou umístěny v prostoru, ale člověk je živá bytost a celý život hledá své místo ve světě, hora. To je spára, Heideggerova „die fuge“, kde je přijímán a milován, kde se cítí dobře.

Člověk jako bytost myslící se neuspokojuje s materiálními výtobky a potřebuje i to co se nedá koupit, co je kolikrát nevýslovné, protože jsme celý život na cestě, „jsme přechodem“.

„Pro okamžiky, v nichž přes nás přechází vášeň, stává se naše podstata lehce němá a neprůhledná“¹⁰³. I vášeň, jako cit, je těžce popsatelná, a to je cesta hledání ve světě.

Hledáme plností v uvlastnění a usebrání se, a to, protože člověk je celek bez marga. Myšlení nás dělá velkými, ne vzrůstem ale jen duchem, a to je ta stará péče o duši, která se znovu

¹⁰¹ Bauman, Zygmund, Morální slepota, Praha: Pulchra, 2023, s.76

¹⁰² Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Mareš, 2017, s.106

¹⁰³ Heidegger, Martin, Schwarze Hefte. Bandf 97, Frankfurt am Main; Vittorio Klostermann; Peter Trawny, 2015, s. 57

v našem životě opakuje jako refrén. Bez pečování o duši nejde žít dobře, jen v souladu sami se sebou se cítíme, že patříme ke světu, jen část jako je lidská bytost, dodává důkaz, že existuje celek, část je kousek celku, je to svět ve světě celku. Každý, kdo nežije požívačně, konzumně, a má potřebu básnit, žije básnický – „básnický bydlí člověk na této Zemi“.

„To, co je nejbližší, je vždy nejobtížněji pochopitelné, poznatelné a fixovatelné.“¹⁰⁴

To, co je nám nejbližší se velmi těžce popisuje a vyjadřuje, to je něco ryze naše, jako domov netvoří budova, stěny, ale daleko více ty milované bytosti, co vytváří atmosféru domova. Laskavost se nedá tolik popsat, jako spíš naznačit a ten druhý, když poznal ten cit, tak porozumí. To jsou celky, které nás přibližují, protože máme najednou společný horizont.

Péče o duši nám pomáhá pečovat o duše ostatních a milovat je, což je křesťanská hodnota.

Mít odpovědnost za celek je mít odpovědnost za druhého více než on za nás, milovat ho více než sám sebe. To je Levonasovská asymetrická odpovědnost. A jen ta odpovědnost nás dělá lidmi.

Není možné abstrahovat ideálního člověka, bez jeho rodinné, národnostní, etnické vazby, člověk je vždy ve vztahu k druhému, k okolnímu světu, nikde není sám pro sebe existující.

Člověk je rozhovorem a jen rozhovorem.

„Stále znovu zdůrazňuje, že člověk má být dobrý a spravedlivý nejen před zraky druhých, nýbrž pro sebe sama, že záleží nejen na činech, ale také na vůli a smýšlení, že je třeba být spravedlivý reálně v činech, a nikoli ve slovech, které pravdu zabalují.“¹⁰⁵

To, o čem píše Patočka, je celek, který je bytostně poznán, není předmětný, ale přesto nebo právě proto je tak podstatný. Protože ten celek je bez hranice, bez marga, je smyslem a podstatou lidského života. Jen z napětí bytostného tázání, v rozhovoru, v poctivé kladení otázek a hledání odpovědi, na to, co není vidět očima a položit na to ruku, jen v to napětí se celky bez okraje rodí poprvé a naposledy. A znovu si můžeme vzpomenout na Aristotela, který poukazuje, že duše je „tak nějak vším“. Patočka mluví o „moc sebeutváření“, to je

¹⁰⁴ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; Luboš Marek, 2017, s.108

¹⁰⁵ Patočka, Jan, Evropa a doba poevropská, Praha; Lidové noviny 1992, s.57

člověk, který sám sebe přetváří myšlením, a to je filosofování, to je pravá péče o duši, která dává smysl našemu životu.

„Zodpovědnost za slovo znamená nechat se se slovem prostoupit se všemi svými tóny, odkazujícími do blízkosti bytí, do blízkosti, která není metrická. Slovo se stává strunou, kterou rozezná otázka a pak tato struna dlouho zní v tichu, to je sigetika.“¹⁰⁶

Je to Heideggerův „úctyhodný strach před slovem“, který je cesta myšlení, cesta k počátku, vytrvání v tichosti. Až když se naučíme mluvit, se nám stává, že se máme učit mlčet, což říká i česká moudrost: „Mluvíti stříbro, mlčeti zlato“.

V tichosti a usebírání se můžeme uvlastnit a myslet, znamená znovu Heideggerovsky „básnický bydlet ve světě“. Básnické bydlení je ta péče o duši, která dnes je tak podstatná a nezbytně nutná k tomu ochránit přírodu, nastolit mír a klid, ne vést „permanentní válku za mír“.

Ticho je základ, ze kterého vyraší poznávání sebe sama, hledání pramene, z kterého prameníme, vyvstávají otázky k podstatě bytí, otázky, které nedovolují nám spát a vyvstává něco, co sami před sebou skrýváme, nebo si nechceme přiznat. A to možné je jen, když se odtrhneme od neustálých povelů, od „das Ge-stell“, který je platnou právníkou koherencí...

V Péče o duši II. Patočka krásně vysvětluje, jak je podstatné myšlení:

„Myšlení je tedy podstatné jen proto, že jakožto podstatné myšlení je jednáním, jímž člověk utváří sám sebe, sám sebe získává, sám sebe může proměnit ve své vlastní Já. Takové myšlení není prostým nazíráním, jež se spokojuje s přijímáním...Ale myšlení se odehrává v duši a váže a zavazuje ji: je to jednání duše působící na duši, a sice jednáním pozitivní, obsahové, určující, a proto formující.“¹⁰⁷

Při jiném aktu duše se také duše aktivně zúčastní, - jednáme emocionálně a žádostivě. U toho druhu jednání není formující složka, duše se spíše ztrácí sama sebe, není to způsob určující, který nás tvaruje. Myšlení má za cíl nás povznést, obohatit, tvarovat, naučíme-li si klást otázky, tak v tom rozhovoru sami se sebou budeme pokračovat a prožijeme plný život, život jako lidská bytost. A jako lidé jsme jen na cestě v neustálém vyhmatávání a hledání

¹⁰⁶ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; Luboš Mareš, 2017, s.120

¹⁰⁷ Patočka, Jan, *Péče o duši II*, Praha; Oikoymenh, 1996, s.126

svého vlastního pramene, s kterým tečeme, hledání svého místa na světě a schopnost naučit se milovat ostatní a sami sebe. Proto péče o duši určuje bytí, určuje náš život. Rozumět duši a její podstatě můžeme jen když o ní pečujeme, když myslíme a klademe si otázky.

Filosofie je pečování o duši, tázání, myšlení, rozhovorem buď dialogem, nebo rozhovorem uvnitř duše. Ztratíme-li spojení s duší, což je dneska naprosto běžné, protože jsme obráceni ne ke svému prameni, ale navenek k jsovcu, tak je to poznat že jsme rozpolcení. Dneska je velké procento sebepoškozování, bulimie, anorexie, různé psychické poruchy. Je až k nevíře, jak bohatá společnost, v které žijeme, je ve finále ohromně chudá.

Jen odvaha dělat nás lidi odpovědné za sebe a za ostatní, za obce, za planetu, na které bychom měli být doma. Odvaha, která se projevuje navenek je vnitřní odvaha.

„...duchovně odpovědný člověk, jenž bez ustání sám sebe vzdělává, by si měl neustále připadat jako na bitevním poli, kde může každou minutu očekávat, že bude muset nasadit vlastní život, a kde nikdy nesmí hledat pro svou lenost oporu v byrokratickém pohodlí a strojové subordinaci.“¹⁰⁸ A odvaha je nejen nahlédnout dobro, ale bránit ho, ukázat pravdu ne moc.

Vzdělání, paideia je cesta, kterou se člověk stává odvážným.

„...odvaha ve vlastním smyslu není odvaha zaměřená směrem ven, nýbrž ochota přezkoumávat sám sebe a bdít nad sebou samým.“¹⁰⁹

Odvaha, srdatost, to je cesta odpovědného filosofujícího člověka.

„...neviditelného úsilí filosofova k viditelným následkům jeho práce je angažována celá otázka smyslu filosofie“¹¹⁰ – poměrů a cestou filosofa je vidět na následcích, filosof žije s to, co myslí, říká, obhajuje, je to filosofie praktická, aktivní, odpovědná. Není možné vytěžit konkrétní návod na život, smysl našeho pobytu tady. Filosofie nám ukazuje, že je cesta a nejsou odpovědi, není konkrétní ponaučení, filosofování je žít život odpovědného občana. Filosof je součástí společnosti, patří sociokulturně k celku, tam je jeho role nepostradatelná.

¹⁰⁸ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoyneň, 1996, s.135

¹⁰⁹ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoyneň, 1996, s.137

¹¹⁰ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoyneň, 1996, s.68

10. Domov

„Doma jsme tam, kam se vracíme, a odjíždíme právě proto, abychom se mohli vracet.“¹¹¹

Domov je tam, kam se vracíme rádi a je to součástí naší péče o duši, protože jak pečujeme o okolí – stromy a lesy, tak pečujeme o svou duši. Cestování je zkušenost, která nás mění vidět domov jinýma očima a toužit se tam vrátit. Duševně rosteme, tak jak roste strom a les.

„Výlet je vytržení, vzrušení a zkušenost. Krajina domova je plynutí, ve kterém se lidské v nás mísí s přírodním, a výsledná směs pak stojí podobně jako hudba či poezie někde mezi člověkem a živly.“¹¹²

Když pečujeme dobře o svou duši, tak jsme spokojeni i v lese, kde jsme doma. Splýváme s okolím a necháme působit krajinu svým blahodárným léčivým klidem. Setkání se syrovou přírodou nás ozdravuje a pozdravuje. Setkáváme se se stromy a lesy jako rovnými a nás to posiluje. Když pozorujeme malíře ze Severu, třeba skandinávské státy, tak barvy jejich tvorby jsou odrazy, jak na ně působila krajina, měkčí a něžnější, pastelové. Když pozorujeme van Gogha, který maloval své slunečnice v Arles, tak cítíme teplé slunce, vzduch, který stojí a odhodlanost a temperament malíře, který sám duševně nemocný byl. Pečovat o duše se může různě, ale pokaždé je to rozhovor, dialog, vnímání a cítění to či kdo na nás působí. V sanatoriu na jihu Francie, kde se holandský malíř Vincent van Gogh léčil, v podstatě mu bylo umožněno, aby se léčil malováním. Dnes tam je léčebna, kde nemocní malují a tím se léčí. Skvělé na tom je, jak se člověk zabydluje v krajině a jak se, tak léčí, s pomocí tvoření, hledání své nejvlastnější možnosti.

Dnes na západě se většině populace daří nejlépe za dlouhou dobu, co se týče materiální existence. Přibývá ale duševních nemocí a americký psycholog Martin Seligman píše o „pandemii deprese“. Objevuje se fenomén, o kterém píše i Zygmund Bauman, že z nárůstu používání léků na deprese a úzkosti je další fenomén jako nakupování jen tak „pro radost“ anebo útek od reality...

¹¹¹ Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.72

¹¹² Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.72

Možná je lidské konání opravdu jen útěk od nicoty, od bezmoci, od naší nedokonalosti a prázdnoty, která je až absurdní. Podstata člověka je transcendentní, něco, co nás přesahuje, něco, co se ani kolikrát nedá říct, napsat, namalovat, muzicírovat, vytvořit. Je to tajemství, které je za horizontem, a jen tím, že jsme na cestě a volíme možnosti vlastní existence, nám se odkrývá bytí takové, jaké je. Jako že by na samém začátku naší existence je rozhodnuto, ale na to potřebujeme celý život najít a odkrýt, co bylo nám zatajeno. Lidský úděl je hledání sama sebe a nalézání se jako když sochař osvobozuje své dílo od přebytečného, co ho svírá a tíží...

Moře, nebe, stromy, květy, to vše zažíváme znovu a poprvé, pokud jsme ochotni být součástí všechno kolem a pokud to neseme v sobě, jako předtuchu, jako něco, co se těžce popisuje.

Máme-li chuť a touhu nahlédnout do věcí takových, jaké jsou, je to proto, že to ukládání, to uvlastňování, je to tajemství, které je v nás, které nás přesahuje a dělá nás tím, čím jsme.

Péče o duši je tak podstatná, že o tom se ani nemusí mluvit, je to jasné každému z nás.

„Není pak uzavřen v žádných faktech ani příkazech, nýbrž stojí tváří v tvář absolutnu sám za sebe. Tato možnost, která je zároveň možnost hříchu i důstojnosti, je nám objevena v citu úzkosti, který je tak zároveň signaturou i přípravou existence, jejím umožněním.“¹¹³

Jádro člověka to, co je, není předmět, je to otázka cesty, po které jdeme, je to něco, co se nám odkrývá, odhaluje a postupem času si uvědomujeme svou roztržitost, svou dvojakost. Jsme duše, která sídlí v těle. Proto o ni musíme pečovat.

„Zjevování jsoucna je možno jen pro konečnou bytost, která stojí uprostřed jsoucího s určením překračovat je. Co je tedy na prvním místě člověk? Jest „tu“ – tj. v něm se odehrává „náhle“, bez přípravy, odhalení bytí a s ním vlom do universa věcí. Existence znamená tento transcendující vlom mezi věci jsoucí. Základem všeho našeho života, všeho chování je tato „otevřenost“.“¹¹⁴

To, jak se otevíráme pro věci a svět kolem, je naše podstata. Smyslem lidského bytí, proč jsme tady je ten „vlom“ v universu věcí. Podstata člověka je odkrývání existenčně-esenciálního rozvržení ve světě. My jsme, my se natahujeme ke světu, k jsoucnu, chceme

¹¹³ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.194

¹¹⁴ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.196

realizovat své nejzákladnější, transcdujeme ke světu až za horizontem. Proto máme sny, vize, cítíme ten přesah. Je zoufale málo být jen konzumní bytost a nikdy nepoznat tu božskou část, která je v nás. Jsoucnost je překročitelná, „jest“ je na začátku, existence je „odkrývání“, odhalenost, řečeno řecky a-leteia, což je nezahalenost a pravda.

Jedná se o rozpomenutí si, „anamnesis“, řečeno řecky, na tu lidskou podstatu-na svou konečnost, křehkost a smrtelnost. Ta naše konečnost je v každodennosti skryta, zapomenuta. Dnešní člověk je lapen v síti zařizování a je kontrolován neustále a všude. Zařizování a zajišťování věcí praktického a pragmatického charakteru, je to jen nasměrování k budoucnosti a jde jen o horizontální pohyb...Zda se lidstvo vydá i po vertikálu, kde se budeme tázat po něčem více, než uspokojení naší konkrétní potřeby a z pohodlnění: zda budeme hledat přesah směřovaný k lásce a dobru? Z pohledu křesťana je to láska a život jako cesta naučit se milovat sebe a bližního svého, jako řecká tradice v Sokratovsko-Platonské koncepci je to epimeleia peri tés psychés - „péče o duše“. Překonávání pragmatického obstarávání a hledání transcendence k dobru a lásce, překonáváme materiální svět a naplňujeme svůj úkol jako lidé hledající nadindividuální rozměr našeho pobytu na Zemi.

„Ústřední téma, kolem kterého se, myslím, vykrytalizoval životní plán Evropy, je starost o duši.“¹¹⁵

„Evropa jakožto Evropa vznikla z tohoto motivu, z péče o duši, a že zanikla následkem toho, že na ni zapomněla.“¹¹⁶

Podle Patočky jen návratem k Sokratovsko-Platonské otázce o péči o duši můžeme se posunout a vybědnout z Evropské krize.

„Péče o duši je něco takového, co nás vnitřně proměňuje, co z nás dělá najednou z bytostí instinktivních a tradičních, z bytostí, které se dívají na to, co je ve společnosti běžné a tím se jaks duchovně živí, které úplně obrátí tento směr, které ustavičně zkoumají a jenom v tom, co odolá tomu zkoumání, dostávají svoji podobu. Tím se potom duše stává něčím určitým, tím stupňuje svoje bytí.“¹¹⁷

¹¹⁵ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.172

¹¹⁶ Patočka, Jan, péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.210

¹¹⁷ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.255

Tím, že o duše se staráme, to bytí je vystupňované, není rozptýlené, ale je zhuštěné a více do sebe koncentrované. Dnes péče o duši je zaměněna s „péčí o svět“, který vzkvétá v novověké moderní době pomocí vědecko-technického pokroku.

„Duše je o Sókrata naše nejvlastnější¹¹⁸ podstata, to z nás, co všechny naše činy posléze vykonává a za ně odpovídá, co je tudíž také ve stálé sázce a krizi, na rozcestí mezi dobrým a zlým, abychom tak řekli anachronicky, mezi spásou a zkázou.“

Člověk a jeho duše v Sókratovsko-Platonské myšlení je revoluční duchovní skok s tím, že „člověk není nic jiného než duše...Tedy kdo nám přikazuje poznati sama sebe, poroučí nám nabýti poznání o duši.“¹¹⁹

Podstata člověka je duše a nic jiného, to ona dělá z nás živé bytosti, odpovědné za svůj osud.

„Je ovšem důležitá věc, že člověk je v podstatě vždycky v zoufalé situaci. Člověk je přece bytost angažovaná do dobrodružství, které v jistém smyslu nemůže nikdy skončit dobře. My jsme loď, která nutně ztroskotává. V téhle podobě je náš život jaksi součástí něčeho, co není jenom lidské“¹²⁰

Jsmo součástí lidstva a Univerza, který je v descendenci, v úpadku, každý jednotlivec je smrtelný a všechny pokusy v tom „ztraceném dobrodružství“ jsou marné a zoufalé, jen odklad a útěk, bezradnost. Myslet, filosofovat, je v podstatě reflektovat, uvědomovat si situaci v které jsem.

„Filosofie ale říká: ne, svět není úpadek, protože jádro světa je bytí, a bytí je nevzniklé a nezaniklé, bytí nemůže vznikat ani zanikat – je věčné.“¹²¹

Svoboda člověka, nejen řeckého typu, je že i když ten život je úpadek, člověk má tu svobodu se stavět k situaci, v které je, reflektovaně, svobodně, odpovědně, důstojně.

Lidská svoboda je v podstatě péče o duši, je to rozhodnutí, jak se stavím k dané situaci. Situaci nezměním, ale svůj postoj k ní je moje svoboda.

¹¹⁸ Patočka, Jan, Nejstarší řecká filosofie, Praha; Vyšehrad, 1996, s.15

¹¹⁹ Platón: Alkibiadés Větší. In: Platónové spisy, sv.II. Praha; Oikoymenh, 1994, s.329

¹²⁰ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.150

¹²¹ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.159

„Zkušenost o svobodě je vždy zkušenost celková, zkušenost o celkovém „smyslu“ – pokud zde není zkušenost svobody, otázka celkového „smyslu života“, jak se říká je bezvýznamná.“¹²²

Svoboda je „zkušenost transcendence“, přesah, vidět věci a situaci v celku s nadhledem, v distanci. Svoboda je negativního charakteru, náhledem s distancí, nepředmětností, je to zkušenost nahlédnutí v celku. Duchovno a péče o duši patří k celku, nevystačíme si s přísným konkrétním matematickým analytickým jazykem, kde je vše clare et distincte – jasné a ohraničené. Od doby Sókrata až dodnes je patrný neustálý návrat k metafyzice, k metafyzickým naukám, navzdory dnešnímu pokroku ve vědecko-technické perspektivě se jeví nedostačující k celkovosti života a bez péče o duši si nevystačíme.

„Jinými slovy, tajemství chórismu je totéž, co zkušenost svobody: zkušenost distance vůči reálním věcem, smyslu nezávislého na předmětném a senzualním, který získáváme obrácením původního, „přirozeného“ směru života, zkušenost obrození, druhého narození“, vlastní všemu duchovnímu životu, známá člověku náboženskému, zasvěcenci umění a v neposlední míře filosofovi.“¹²³

Zkušenost svobody dává filosofii autenticitu a autonomii, zachraňuje je od rozptýlení od předmětných znalostí, dílčích částí. Svoboda jako poznání nutnosti, jako idea je překonaná metafyzická zkušenost chórismu. Pomocí zkušeností svobody duše u Patočky je vždy ve vztahu k celku, vždy vědomě reflektuje ve „zkoumání cíle života v celku“.¹²⁴

Jednak je možné vidět život naivně, mýticky, bez reflexe, slepě přijímající, a po druhé lze vidět ten život vědomě, s kritickým myšlením, reflektující – to vše je bohatost celku a dává smysl lidskému životu.

Jak Sókratovi, tak i Patočkovi jde o život v celku. Vnější projevy v materiálním světě jsou důsledkem něčeho, co je v pozadí, něčeho, co se nedá vidět, ale je mnohem a zásadně

¹²² Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.322

¹²³ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.328

¹²⁴ Patočko, Jan, Sókrates. Přednášky z antické filosofie, Praha; SPN, s.123

důležitějším než to, co vidíme. Dvě perspektivy viditelná, materiální a neviditelná-zkušenost svobody, která prošla chórismu, tvoří život v celku.

„Kosmologie ukázala, že duše stojí v celku jsoucna a že je počátkem pohybu, že jenom v pohybu se dá pochopit. Pochyb duše v nejvlastnějším smyslu slova je právě péče o sebe samu. K péči patří jako její modalita také její zanedbání. Původně a většinou je člověk tak, že tu péče zanedbává. A vlastní, pozitivní péče o duši je jaksi dokončením něčeho, co je v podstatě duše narýsováno, ale není vždycky výslovně zachyceno.“¹²⁵

Péče o duši je stupňování bytí, vykultivování sama sebe v jednotě, koncentrování bytí. Jen kritickým myšlením a reflektováním se duše stará sama o sebe. Bez sebereflexe se utváříme opačným směrem, ke svému úpadku, nosíme odpovědnost za sebe ve formě péče o duši.

Sókratovský dialog, je to elenchos-zkoumání, tázání se o pravé poznání s cílem přehodnotit to co víme a kriticky to změnit. Je to pohyb od doxa, zdání, co si myslíme, že určitě víme, k pravému poznání – epistémé. Od doby Sókrata se až tak moc nezměnilo, protože dnešní psychoterapie používá totožné postupy. Jak Sókrates nazýval svou dovednost maiuetickou, tak dobrat se dneska věci na kloub, to dá stejnou práci, která je pomalá, zdlouhavá i bolestivá a k tomu je potřeba odvaha. Stálé dotazování se vede jedině k okřídlené větě: „Vím, že nic nevím“, vědění nevědění. Tím se lidská duše udržuje v blízkosti dobra, v blízkosti božského a nejvíce autentického poznání. Duše není zatížena souděním a pravá péče o duši je, že člověk je plný bytí, je celek, není roztříštěný.

Platón je poprvé tím, kdo proměňuje mýtus v péči o duši, a hovoří o nesmrtelnosti duší.

„On je zároveň první a jediný z dosavadních filosofů, kdo nesmrtelnost duše chápe způsobem odlišným od tradice, pro kterou existence duše po smrti je sice běžný fakt, ale víte, že u Homéra a u všech těch básníků přežívá duše v podobě pouhého stínu.“¹²⁶

¹²⁵ Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996, s.258

¹²⁶ Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999, s.261

11. Hannah Arendtová

Hannah Arendtová v Životě ducha o Sókratovi píše, o jeho myslící a zároveň jednající schopnosti, ladně proplovající mezi dvěma světy – neviditelným, rozjímáním a viditelným aktem.

Sókrates „ve své osobě sjednocoval zdánlivě neslučitelné – vášně pro myšlení s vášní pro jednání, a to nikoliv tak, že by chtěl své myšlenky aplikovat nebo zavést teoretické standardy pro jednání, nýbrž v daleko významnějším smyslu. Byl stejně tak doma v jedné i druhé oblasti a dokázal se mezi oběma pohybovat s naprostou lehkostí, tak jako my sami bez ustání přecházíme od zkušeností se světem jevů k potřebě na tyto zkušenosti reflektovat a zpět.“¹²⁷

Myšlení je autonomní schopnost vbliknutí ke světu, které dělá z nás lidi. Arendtová píše o životě ducha a životě činném, o tom, že jsme mezi těma dvěma poli neustále v přechodu, neustále na cestě. Myšlení a jednání mají být v souladu, životu v pravdě, *Αληθεια*.

V dalším svém díle *Vita activa* (1958) Hannah Arendtová píše o myšlení jako o činnosti „stejně neúnavné a opakující se jako život sám“. ¹²⁸ Cituje Catona staršího zdůrazňující duchovní, mentální život, že člověk „není nikdy aktivnější, než když nedělá nic; nikdy není méně sám, než když je jen se sebou samým“¹²⁹

Filosofovat, myslet je péče o duši, je autentické žití, hledání neprozkoumané možnosti, vytvářené svým uvažováním, nespoleháním na dogmata, nehledání jistoty. Myšlení je činnost, vykonaná v odloučení, kdy jsme zdánlivě sami, ale jsme obraceni ke svému nitru a hledáme vlastní pramen.

H. Arendtová píše o svém setkání s Eichmannem v Jeruzalémě o „banalitě zla“. Jak strašná je absence „myšlení z pozice někoho druhého“¹³⁰, „že očividně neznal...nárok který si svou existencí činí všechny události a fakta na pozornost našeho myšlení“¹³¹.

¹²⁷ Arendtová, Hannah, *Život ducha*, Praha; Aurora, 2001, s.185

¹²⁸ Arendtová, Hannah, *Vita activa*, Praha; Oikoyneň, 2007, s.171

¹²⁹ Arendtová, Hannah, *Vita activa*, Praha; Oikoyneň, 2007, s.325

¹³⁰ Arendtová, Hannah, *Eichmann v Jeruzalémě*, Praha; Oikoyneň, 2019, s.69

¹³¹ Arendtová, Hannah, *Život ducha I: Myšlení*, Praha; Oikoyneň, 2020, s.16

„Nepřítomnost myšlení je s to, způsobit větší zkázu než všechny instinkty ke zlu dohromady, které možná v sobě člověk má.“¹³²

Držet se zákonů, schovávat se za příkazy, mít „neproniknutelný krunýř“¹³³ a být neochotný uvažovat, myslet, být člověkem, má katastrofální následky.

Myšlení umožňuje odpovědnost za své činy a ochotu se rozhodovat sám za sebe, jednat eticky, lidsky, praktikovat myšlení je jednání morálně. Myšlení je úzce spjaté se soudností, s tím daimoniem v nás, které by mělo být probuzeno výchovou na vzdělání a sebevzdělávání později.

Všechno to myšlení je péče o duši od doby Sókrata až do dnes. Dneska tendence být „kryt rozkazy“¹³⁴, ochotně se stát „comfortably numb“ – příjemně otupělým, jak zpívají Pink Floyd, je základem rozkladu společnosti, neochotou myslet a angažovat se sociálně a politicky nás dovedla tam, kde jsme dnes.

Cílem myšlení je hledání smyslu, významu, je to mentální aktivita, tážající se „nezodpověditelných otázek“¹³⁵, které jsou v základě každého poznávání, a poznávání je formování osobnosti, dělá z nás to, čím jsme.

Hannah Arendtová se odkazuje na Aristotela, který definuje člověka, jako „živočicha, který má řeč“.

Svázanost myšlení s vyjadřováním, mluvením, logosem, charakterizuje člověka autentického a svobodného. To je ten přesah, ta transcendence a uvědomování si své smrtelnosti, filosofování je podle Platóna přípravou na smrt.

Hannah Arendtová v Život ducha I, říká: „Z hlediska bezprostřednosti života a světa daného smyslům je myšlení, jak říká Platón, žijící smrt.“¹³⁶

¹³² Arendtová, Hannah, Eichmann v Jeruzalémě, Praha; Oikoymenh, 2019, s.381

¹³³ Arendtová, Hannah, Eichmann v Jeruzalémě, Praha; Oikoymenh, 2019, s.69

¹³⁴ Arendtová, Hannah, Eichmann v Jeruzalémě, Praha; Oikoymenh, 2019, s.127

¹³⁵ Arendtová, Hannah, Život ducha I: Myšlení, Praha; Oikoymenh, 2020, s.75

¹³⁶ Arendtová, Hannah, Život ducha I: Myšlení, Praha; Oikoymenh, 2020, s.102

Myšlení potřebuje řeč, „...aby vůbec mohlo začít. Vzhledem k tomu, že se řeč odehrává v posloupnosti, nemůže nikdy cílem myšlení být názor, ani nemůže být potvrzeno ničím evidentním, nazřeným v němé kontemplaci.“¹³⁷

Řeč je smyslové vyjádření a poukazuje na činnost myšlení, nahlédnouti do skutečnosti, řeč mluví za svého nositele, zda tu práci na cestě k poznávání vůbec vykonal, nebo se snaží schovat za paragrafem. V lidské společnosti vždycky jde o řeč, promlouvání a jednání. V antickém Řecku logos je rozuměn jak myšlení, tak řeč, protože jak myšlení a mluvení na veřejnosti, znamená ochotu se vyjádřit, znamená dát smysl svému konání, je to občanská povinnost, je nutné myslet a umět to říct, to znamená vést dialog, obhájit své stanovisko, umět vysvětlit svůj postoj, mínění. Být apolitický bylo neomluvitelné a mělo by být dneska také.

Péče o duši je o vnitřním přerodu, práce sám na sebe, duše je „sídlo aktivit“¹³⁸. Myšlení a pečování o duši je osobní zkušenost, která nás začleňuje do společnosti a transcenduje lidský život, sjednocuje dualismem duše a těla.

„Co je předmětem našeho myšlení? Zkušenost! Nic jiného! Pokud ztratíme pod nohama půdu zkušenosti, pak se dostáváme na pole různých teorií“¹³⁹

Zkušenost žije a čerpá z to, co jsme zažili a pomocí myšlení hledá pravdu, hledá mír.

Řeč je součástí péče o duši, jako odraz, odkrývání myšleného, řeč dává smysl konání a má za cíl domluveni mezi všemi aktéry jak dříve, tak i dnes. Promlouvání, diskutování, otevřený dialog, má za úkol najít správné řešení a předejít konfliktu.

Péče o duše probíhá nejen že promlouváme sami se sebou, a tak jak jsme upřímní a poctiví k tomu, co říkáme, ale i k tomu, co odkrýváme a zjevujeme při komunikaci s ostatními ve veřejném prostoru, utváříme „sítě mezilidských vztahů“.

¹³⁷ Arendtová, Hannah, *Život ducha I: Myšlení*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.137

¹³⁸ Arendtová, Hannah, *Život ducha I: Myšlení*, Praha; Oikoymenh, 2020, s.89

¹³⁹ Arendtová, Hannah, Hannah Arendt on Hannah Arendt, *Recovery of the Public World*, ed. Melvyn A. Hill, New York, St. Martin's Press, 1979, s.308

Hannah Arendtová ve *Vita aktiva* píše: „Moc je tím, co umožňuje veřejné sféře, potenciálnímu prostoru zjevování mezi jednajícími a rozmlouvajícími lidmi, aby nepřestal existovat.“¹⁴⁰

A dále:

„Moc se aktualizuje pouze tam, kde se slova a činy nerozcházejí, kde nejsou slova prázdná a činy brutální. Slova zde neslouží k zastírání záměrů, ale k odhalování skutečností, a činy neslouží k tomu, aby působily násilí a bořily, nýbrž tomu, aby vytvářely vztahy a nové skutečnosti.“¹⁴¹

Péče o duši dnes je dialog jedince, který pečuje o svou duši a tím pečuje i o duši společnosti. Hovoříme o vyspělých, odpovědných jedincích, kteří mají odpovědnost za své činy, mají odpovědnost za svět, kteří umějí vést dialog, tázat se sebe a ostatních, mají jednat nepředpojatě a nestranně. Ochota myslet do důsledků, co způsobím svým jednáním druhým, podle Kantového mravního imperativa, princip jednání jedince, by se dal uplatnit jako obecný zákon. Plurality ve veřejném prostoru se odkrývají, když je možnost vést dialog mezi myslícími občany, kteří jsou autentický, kteří mají asymetrickou zodpovědnost, podle Lévinase za svět a za druhého větší než za sebe, a vystupují s různými hledisky.

„Odstup však nezískáme, pokud nejsme schopni zapomenout na sebe, na starosti, zájmy a naléhavé potřeby svého života, pokud nejsme s to přestat se předmětu svého obdivu zmocňovat, pokud jej neumíme ponechat tak jak je, v jeho vzhledu.“¹⁴²

Bez odstupů nejsme schopní danou situaci posoudit jako celek v kontextu světa.

„Zkušenost je zakoušením nehotovosti, stejně jako i nepochybnosti v tomtéž...“¹⁴³

Anna Hogenová v *Současnost, dějiny, fenomenologie* píše: „Bytný základ je počátek, ukazující se jen jako „počátkování“ – početí, zrození z toho, čemu Heidegger říká „der Abgrund“, což je bytí samo. K tomu má být přiveden člověk vzděláváním a výchovou, to je totiž cíl péče o duši (επιμελεια περι της ψυχης).“¹⁴⁴

¹⁴⁰ Arendtová, Hannah, *Vita aktiva*, Praha; Oikoymenh, 2007, s.200

¹⁴¹ Arendtová, Hannah, *Vita aktiva*, Praha; Oikoymenh, 2007, s.200

¹⁴² Arendtová, Hannah, *Mezi minulost a budoucnost*, Praha; Oikoymenh, 2019, s.184

¹⁴³ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; Luboš Marek, 2017, s.115

¹⁴⁴ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; L. Mareš, 2017, s.11

Pokud máme někoho učit, vzdělávat, pak máme jen možnost pokusit se probudit v něm zájem o počátkování, ale ten jedinec ho musí nutně nosit v sobě jako privace, jako ochota klást otázky, jako tázání se sám sebe o spoustě věcí. Probuzená zvědavost v dětech má začít v rodině, pokud zažehnutí ohně není rozdmýcháno doma, ve škole kantor těžko to všem naleje do hlavy – vzdělání není naplnění vědra.

„Zájem je v podstatě privace, která se postupem zrání, tj. prohlubováním zájmu, přetaví v bytostnou otázku, a tak nastartuje další a další variování, které bude už vytvořeno, nikoli na původních retencích, ale na retencích, vzniklých z protencí, a tak můžeme pokračovat dále. Jen z napětí bytostného tázání vznikají celky bez marga a právě ty jsou tím, co je u člověka nejdůležitější.“¹⁴⁵

Péče o duši, to je starost, starání se o duši, o podstatou, a ta péče je privace.

„Na cestě, která vede k uvlastnění leží tiché světlo“¹⁴⁶

Člověk je vždy na cestě a jen v tichosti je schopen prohlédnout světlo, to je podstata, která je skryta. A ticho je samo o sobě cesta do nitra člověka, které se otevírá jen v tichosti, autenticita se zjevuje tiše a nenápadně a na to potřebujeme prodlévání v otázkách, které jsou bez odpovědí.

„Ticho je pozadí, na kterém se ukazuje to, co před sebou samými skrýváme před vlastním náhledem a vhledem do podstaty věci. Jde o cestě k našemu vlastnímu prameni, k sebepoznání k tomu, čemu říkáme $\gamma\omega\theta\iota\ \sigma\epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$.“¹⁴⁷

Sebepoznávání, sebevzdělávání, je cesta k sobě, když narážíme na svět a cizotu, kde hledáme a nenacházíme lásku a přijetí v tom cizím světě. Hledáme si svou vlastní spáru, která nás přispárjuje do života a dává nám smysl.

Základem kultivace jsou ty celky bez marga, ten tak vzácný fenomén, který ohromně obohatí život jedince ale i společnosti, protože takoví jedinci příkladem mohou rozhořet plamen u ostatních a budou přínosem pro společnost. Fenomény, vznikající z podstatné minulosti, vznikají z temporality, jsou to počátky, které se rodí z bytostného tázání. Přicházení

¹⁴⁵ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; Luboš Marek, 2017, s.108

¹⁴⁶ Heidegger, Martin, *Schwarze Hefte*, Frankfurt am Main; Vittorio Klostermann, 2015, s.38

¹⁴⁷ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; Luboš Marek, 2017, s.120

budoucnosti, je počátkování, návrat domů ke kořenům, k bytí. Je nutné přijmout to, co přichází, bez plánování, nevoluntativně, tak, jak nás bezpodmínečně přijaly naše mámy, bez požadavků a kladení nároků.

Podle Martina Heideggera „jednání je naplňování“. To „naplňování“, o kterém mluví, je rozvíjet celou lidskou bytost do plnosti, naplnit svůj potenciál, plnost je „producere“¹⁴⁸. Je to lidský úkol, smysl, proč jsme tady, dosáhnout své plnosti, pozvednout lidství k jasu a dodat mu důstojnost a věčnost.

„Co se děje s pomocí přátel, vykonáváme jaksí také my, neboť v nás je příčina podněcující je k činnosti.“¹⁴⁹Aristotelický princip, že přátelé jsou část mně, skrze přátele já existuju, jsou mou prodlouženou bytostí.

Když lidská svoboda dojde tak daleko, že se vnímáme jen jako materie, jako tělo a ostatní věci kolem jsou pro nás k použití, mají praktický a pragmatický smysl, vede to k desakralizaci a jak ukazuje Blaise Pascal: „že všude odkazuje na ztraceného Boha... a na zkaženou přírodu“.¹⁵⁰

Zygmund Bauman v knize Tekutá láska cituje: „neomezeného nelze dosáhnout uspořádáním...Ty nejvznešenější věci nelze naplánovat; pro ně je připravenost vším.“¹⁵¹

Ty nejvznešenější věci, jako jsou láska, domov, přátelství, čest, odvaha nelze naplánovat a vypočítat předem, na to se můžeme jen připravovat neustále každý den, celý svůj život.

„Připravenost“ je vším i ve vzdělávání.

Vše, co je bez hranice, bez marga, jak je to „myšlení myšleného“ na to můžeme se jen připravovat, na otázky, které bude před nás klást život, můžeme se jen na cestě životem ustavičně trénovat odpovídat, ale nikdy nemůžeme vědět, co konkrétně za úkol to bude.

Řeč je mostem, po kterém se mezi námi odehrává komunikace, mluvíme se sebou a se světem jevu a fenoménu. Řeč se v čase mění a zároveň je vyživována tokem času. To je ta práce na nás samých, kdy pečujeme o svou duši, naslouchání otázek, které k nám přicházejí, zdržení je a v uvlastnění se napojujeme na sebe i na svět kolem sebe. Řeč je viditelný znak

¹⁴⁸ Heidegger, Martin, Brief uber den Humanismus, Frankfurt; 1996, s.5

¹⁴⁹ Aristotelés, Etika Nikomachová, Praha; Oikoymenh, 1996, s.109

¹⁵⁰ Pascal Blaise, Pensées, W.Ruttenauer, Wiesbaden, 1991, s.236

¹⁵¹ Bauman, Zygmund, Tekutá láska, Praha; Academia, 2023, s.32

našeho myšlení, naše péče o duši a také odkrýváme nejen své podstatné minulosti, ale i nakročení k budoucnosti.

„Láska znamená pozdržet odpověď nebo nepoložit otázku. Udělat z nějakého člověka zcela konkrétního člověka znamená udělat budoucnost nejistou. Znamená to smířit se s neurčitostí budoucnosti. Souhlasit s prožitím života od samého počátku do samého konce na jediném místě, které bylo lidem přiděleno: v prázdnotě rozprostírající se mezi konečností jejich skutků a nekonečností jejich cílů a jejich následků“¹⁵²

Tak jak jsme součástí rodiny, polis, státu, Universu, pokud jsme naučeni dobře poslouchat sami sebe a své okolí, pak péče o duši se odehrává neustále uvnitř i navenek. Jen v dnešním světě povělů, které k nám docházejí a jsou tak hlasité. a tak naléhavé, že až vyzrajeme a zestárneme, pak je šance na zaslechnutí, ten slabý hlas naší duše.

Zkrátka v druhém životním pohybu podle Jana Patočky, kterým je život, střet, práce jako boj, skoro neslyšíme hlas duše a její potřeby, dokud nevyhoříme, nebo se neztrácíme sami sobě...Jsme v uvlastnění mezi podstatnou minulost, která už nám nepatří a budoucnost, která nám ještě také nepatří, jsme mezi minulostí a budoucností a rozdvojeni jako duše z Vesmíru a tělo z materie. Tak proto ten život není lehký a bez péče o duši se neobejdeme.

„Uvlastnění je jen prožíváním všech tří časů najednou, přičemž podstatná minulost však přichází z budoucnosti, pokud není vyprodukována vůlí těch, kteří nám budoucnost vypočítávají ze sukcesivní minulosti.“¹⁵³

Co nám chybí k uvlastnění? Počátky, které jsou pramen našeho bytí, základ, z kterého vyrůstáme a odkud během svého života čerpáme jistoty, které nejsou materiální, nepoložíme si ruce na ně. Je to podstatná minulost, naše kořeny, vše, co nás zakládá je vesměs duchovního charakteru. Jsou to celky bez marga a proto jsou tak podstatné.

Člověk, jako myslící, cítící a jednající subjekt, nemůže být posuzován jako předmět, který je tu k uspokojení potřeb ostatních. V moderním světě je výkon na prvním místě a peníze jsou Bůh, které naše společnost uctívá. Pokud se vzepřete, tak jste nepřizpůsobivý, neflexibilní, prostě líní...Člověk, který rezignuje je na okraji společnosti, jako třeba bezdomovci.

¹⁵² Bauman, Zygmund, *Tekutá láska*, Praha; Academia, 2023, s.32-33

¹⁵³ Hogenová, Anna, *Současnost, dějiny, fenomenologie*, Praha; L. Mareš, 2017, s.109

„Nikdy nebyla brutalita tak veřejně skrytá, jako je tomu teď, to brutální, drzé a sprosté je schováno za právnicky brilantními výrazy ve smlouvách...Člověku je strukturován celý život, aniž o tom ví, je uváděn do obrovského množství jen formálních postupů, které jsou vzhledem k poslednímu účelu úplně zbytečné.“¹⁵⁴

V naší moderní společnosti, která je z technického hlediska velmi vyspělá a bohatá, v honičce za čím více, jsou poztráceny opravdové obyčejné lidské hodnoty.

Po covidu se o tom ani nemluví, jako že nic se nestalo a nebyl...To že jsou tady mezi námi lidé, kteří mají long covid, a to pokračuje do dnes, se nic neděje. Přidružující příznaky jako jsou unavenost, skleslost a deprese se léčí antidepresivy. A když je odmítnete, jste vzpurný pacient a nedáte si říct...V těch podmínkách je dost komplikované provádět péči o duši, protože zároveň se musejí řešit existenciální otázky.

„Zbývá jen mlčení, ve kterém nikdo za nic nemůže, všichni jsou nevinní, jen se to kolem hemží tragédiemi, jejichž syrovost si nezadá s těmi antickými. To není pokrok, to je druh bestiality a brutality, o které se nesmí mluvit.“¹⁵⁵

Ať napíšete žádost o cokoliv, tak se setkáte s formuláři a neosobním doručením, a když se snažíte předejít problému, tak všichni nemají čas, jsou tak zaneprázdněni, vypisování do kolonky data, že problém, co řešíte nikoho nezajímá a hlavně, když náhodou někdo jako ombudsman, vás nevyslechne, aspoň přečte mail nebo dopis, zjistíte, že on nemá žádné práva a vám nemůže vůbec pomoci. Tak jste ztráceli čas a obrátili se s důvěrou k někomu, kdo je tam jen na určité pozici, aby bral plat, protože na to má vzdělání, ale nemá moc pomoci...Když vás úředník, doktor, nebo kdokoli z veřejné sféry nekorektní informací poškodí, nemá za to odpovědnost a nic se neděje, platit musíte, ačkoliv je už vyneseno rozhodnutí a nemůže se to zamítnout...S tím, s čím se já setkávám, nikdo nemá odpovědnost za to, co dělá...

Dvě velice podstatné instituce, jako jsou zdravotnictví a školství, jsou v rozkladu.

¹⁵⁴ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Mareš, 2017, s.91

¹⁵⁵ Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Mareš, 2017, s.91

Václav Cílek ve své knize *Dýchat s ptáky* píše: „že vzdělání je to, „co zůstane, když zapomeneme všechna fakta“, tedy zkušeností, která impregnuje osobnost.“¹⁵⁶

„Profesor Zdeněk Neubauer, říká, že informace jsou něco, co nás „formuje in“, tedy to, co nás mění. Z tohoto pohledu jsou většina všeho, co slyšíme či čteme, jakési „exformace“, které po nás sklouznou jako voda po navoskovaném papíru. Podstatou moderní společnosti navíc není nechat se něčím formovat, ale být sám, nezávislý a určovat tón. Formovat ostatní. O málokterém politikovi slyšíme, že umí naslouchat. Spíš je vychvalován za to, že si umí prosadit svou.“¹⁵⁷

Informace a znalosti, spíš jsou nám nápomocné orientovat se ve světě a vyzobat si z toho, co je nám prospěšné. „a to používáme jako brnění, abychom se měnit nemuseli“¹⁵⁸

Dneska byt citlivý a vnímavý se ne všude bere jako prospěšné, spíš dnes se nosí asertivní chování, které pokračuje v agresivní chování.

„že závislost na snadno dostupných informacích z internetu vede k duševní lenosti, nejistotě a neschopnost se správně rozhodovat ve složitých situacích. Navíc informace – tedy popis „co to je“ – jsou možná méně důležité než významy – tedy pochopení „co to znamená“. A významy teprve vznikají přemýšlením o informacích a práci s nimi.“¹⁵⁹

Dostáváme se znovu k témuž problému, umíme myslet? Dneska se použití informací načtených z internetu považuje za znalost a víc netřeba, to stačí na zviditelnění se a udělání dojmu...To vše je útěk od „absurditě“¹⁶⁰ lidského života, složitosti porozumění „autenticitě“ lidského bytí.

Heidegger píše, že „principy myšlení vedou a usměrňují myšlenkovou činnost. Proto se jim říká zákony myšlení.“ (Die grundsätze des Denkens leiten und regeln die Tätigkeit des Denkens. Man nennt sie deshalb auch die Denkgesetze.)¹⁶¹

¹⁵⁶ Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.202

¹⁵⁷ Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.203

¹⁵⁸ Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.203

¹⁵⁹ Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008, s.204

¹⁶⁰ Landgrebe, Ludwig, *Filosofie přítomnosti*, Praha; Academia, 1968, s.47

¹⁶¹ Heidegger, Martin, *Básnický bydlí člověk*, Praha; Oikoymenth, 2020, s.176-177

Ty formy jsou obsahově prázdné a v těch formách se tvoří pomocí myšlení, ta tvorba je podstatou a tam se odehrává rozlet tvůrčího ducha. A to nás odlišuje od zvířat.

„...proces vzdělávání kopíruje stav společnosti, její hodnoty a směřování, tedy určitý druh unifikované mcdonaldizace. Hesly doby se staly růst a efektivita. Růst znamená to, že vysoké školy nabírají tolik studentů, kolik mohou, aby dostaly státní podporu. Efektivita znamená, že co největší počet studentů je učen co nejmenšímu počtu pedagogů. Celý tento systém podléhá evaluaci, podle které je vysokoškolský pedagog hodnocen nikoliv podle toho, kolik srdcí pro svůj obor zapálil, ale jaké práce publikoval. V tomto systému již není na studenty ani čas ani energie.“¹⁶²

A dále:

„Maturanti se často hlásí na školu, na kterou je vezmou. Nevědí, co chtějí, jsou v pasti svobody...většinou škol je možné projít, aniž by byl člověk, jakkoliv zasažen vzděláním.“¹⁶³

Navzdory reálné situaci, jak žáků, tak učitelů, je pro některé aktéry radost se učit a i naděje, že vše bude lepší. Já myslím, že vždy jsem měla učitele jako požehnání a dlužím všem poděkování a klaním se před učiteli za to, co vykonávají pro společnost.

„Naštěstí existuje několik (řekl bych podle škol tak 3-7 %) studentů a odpovídající počet pedagogů, kterým o něco jde – o obor, o poznání, o reflexi světa a jeho výklad. Na tomto trpěném okraji mcdonaldizovaného vzdělávání se odehrávají ty nejhezčí osobní vztahy (učení je vždy osobní!) a ty nejzajímavější odborné posuny...“¹⁶⁴

Jak máme postupovat, abychom pečovali o svou duši?

Uvědomit si rozpolcenost toho světa-bohatí a bední. Zničená příroda, my nepoužíváme, kolik potřebujeme, ale všechno, abychom udělali byznys, trh, vše se točí kolem ekonomické stránky života. Zvyšování naší životní úrovně je na úkor obyvatel jiné části naší planety.

Já si všímám čím dál více všeho kolem a zelená tráva a stromy na mne působí léčivě.

Pokaždé, když jsem v nekomfortu, vždy mě uklidňuje příroda, voda, ptačí zpěv, vše živé

¹⁶² Cílek, Václav, Dýchat s ptáky, Praha; Dokořán, 2008, s.209

¹⁶³ Cílek, Václav, Dýchat s ptáky, Praha; Dokořán, 2008, s.209

¹⁶⁴ Cílek, Václav, Dýchat s ptáky, Praha; Dokořán, 2008, s.210

kolem, barevnost toho světa. Všechny ty zvuky deště, větru, vody bublající, nebo stékající, šum lesa, to je balsám pro mou duši. Už tolik si nevážím a necením architekturní stavby jako dřív. Nevěřila bych, že je to možné, protože vždy jsem obdivovala lidský um, rozmach, kreativitu, nápaditost...Dívání do nebe, hvězdy, oblaka, to je takový klid a mír. Jsme, každý z nás, ať si to uvědomujeme nebo ne, jako malý kosmos ve velkém kosmu. Mikrokosmos v Kosmosu.

12. Odvaha k odpovědnosti

„Moudrost není nic jiného než příprava duše, schopnost, tajné umění myslet, cítit a dýchat myšlenky jednoty v každém okamžiku života.“

Hermann Hesse

Descartes, platí za otce moderní, novověké filosofie. A to proto, že chtěl vše, co zkoumáme, aby bylo „clare et distincte“, rozum vládne a vše vysvětluje. Do té doby, byli Aristotelés a Bible základy poznávání. Uvědomoval si jasně protiklad ideálního a reálného, co poznáváme objektivně a co subjektivně. Zkušenosti nám brání v tom, abychom vše poznávali reálně. Věci a situace, poznáváme a hodnotíme jako subjekty.

„Vůle a představa jsou od základu odlišné, nakolik vytvářejí poslední a fundamentální protiklad ve všech věcech světa a nenechávají nic stranou. Představovaná věc a představa o ní je totéž, ale tak jenom představovaná věc není věc sama o sobě: tou je vždy vůle, která se vždy v této podobě podává v představě.“¹⁶⁵

Ve světě, kde existuje chtění za větší blahobyt a touha po pohodlnosti, vždy bude utrpení, protože aby byl někdo bohatý, musí být někdo chudý...

¹⁶⁵ Schopenhauer, Arthur, O filosofech a filosofii, Pelhřimov; Nová tiskárna, 1999, s.17

Bertold Brecht píše:

„Muž bohatý a muž chudý,

Stojí tu a na sebe hledí.

A ten chudý praví zsinálý:

Kdybych nebyl chudý, nebyl bys ty bohatý.“¹⁶⁶

Tady znovu vyvstává otázka po myšlení, vnímání, co vše je podstatné, aby ten svět byl lepší...

Ať je „My“ důležitější než „já“.

Nietzsche v „Lidské, příliš lidské“ píše:

„Pandora přinesla sud se strastmi a otevřela ho. Byl to dar bohů lidem, navenek dar krásný a svůdný a navíc naznaný „sud štěstí“. Vylétly z něho všechny strasti, živoucí okřídlené bytosti: od té chvíle se potulují světem a škodí člověku ve dne v noci...Jen jedna jediná strast ze skříňky ještě nevyklouzla...největší statek Štěstěny-je to naděje.“¹⁶⁷

Naděje, je to, co nám zůstalo, a vskutku bez naděje se nedá žít, a to je něco, co nám pomáhá na cestě životem i v nejtěžších chvílích. Život je proces, kde je neustálá změna a neustále se učíme a hledáme poznání. V životě neustále něco podnikáme a riskujeme, a to, že ne vždy dopadne podle našich představ, neznamená, že je špatně. Jsme na cestě, a to je aktivní způsob, není to pasivní čekání. Omyly jsou součástí procesu poznávání.

Karl Popper v knize Budoucnost je otevřená, píše:

„Chtěl bych vás nakonec ještě jednou vyzvat, abyste se pokusili podívat se na svět tak, jak je to určitě možné: jako na divukrásné místo, které můžeme ještě zlepšit a kultivovat jako nějakou zahradu. Pokuste se přitom být skromní jako zkušený zahradník, který ví, že se mu mnohé z jeho pokusů nevydaří.“¹⁶⁸

Odhalování krásy přírody je jedno z nejdůležitějších věcí, které můžeme dělat, pro sebe i pro svět. Pozorovat, tázat se, podílet se na Božím díle svou tvůrčí prací, to je svým způsobem péče o duši.

¹⁶⁶ Pausewang Gudrun, A ještě jsem ti chtěla říct..., Mladkov, M. Vognar, 2009, s.11

¹⁶⁷ Nietzsche, Friedrich, Lidské, příliš lidské, Praha; Oikoymenh, 2018, s.59

¹⁶⁸ Popper, Karl R., Lorenz, Konrad, Budoucnost je otevřená, Praha; Vyšehrad, 1997, s.116

„Člověk, který dobře zná krásu jarního lesa, krásu květin a nádhernou komplikovanost některého zvířecího rodu, rozhodně nemůže pochybovat o vnitřním smyslu světa.“¹⁶⁹

V našem světě, kde jsme obraceni stále ven, ve světě, málo z nás si uvědomuje svou duši. A když neví, že ji má, tak jak člověk by o ni vůbec pečoval? Jen v momentech krize se může stát, že poznáme, že nejsme v harmonii se sebou, že je něco, co nám strašně moc chybí.

Míla a Eduard Tomášovi v knize Praxe jógové filozofie odpovídají na otázky ohledné duše a cesty jógy poznávat je.

„Tajemství? Největším lidským tajemstvím je člověk sám sobě. V každém člověku je totiž něco, čeho si normálně nebývá vědom. Je to jeho prazáklad, život jeho života, pramen jeho štěstí, a to už stojí za to, aby jej poznal. A přece to většina lidí nezná a štěstí hledá jinde.“¹⁷⁰

Hledání pramene, prazákladu a podstaty člověka, je cesta k duši. Cesta do hloubek nás samých, a to je Sókratovsko-Platonská cesta péče o duši. Tato cesta je cesta k Pravdě.

„Zažít to je největším dobrodružstvím člověka.“¹⁷¹

Goethe píše:

„Kdyby každý věděl o druhém všechno,

každý by rád a lehce odpouštěl,

nebylo by pýchy ani domýšlivost.“

Goethe, Západovýchodní díván

Pomáhat, starat se o okolí, práce ve prospěch celku, ve prospěch společnosti nebo přírody, znovu najde hodnotu a uznání. Idealismus, morálka, přátelství, to jsou hodnoty, do kterých stojí za to investovat. Jsme spoluzodpovědní za to, co po nás zůstane. Nemůžeme čekat na někoho, na stát, na rodiče, na ostatní, aby to vyřešili za nás, máme jít příkladem, máme sami být nosiči světla a naděje, nápadů, idejí, vize...a na prvním místě činy. Angažovanost je také svým způsobem péče o celek, péče o duši.

¹⁶⁹ Popper, Karl R., Lorenz, Konrad, Budoucnost je otevřená, Praha; Vyšehrad, 1997, s.41

¹⁷⁰ Tomášovi, Míla a Eduard, Praxe jógové filozofie, Praha; Avatar, 1996, s.9

¹⁷¹ Tomášovi, Míla a Eduard, Praxe jógové filozofie, Praha; Avatar, 1996, s.11

Patočka píše: „Starost o duši odstranila naivitu s konečnou platností, posílá člověka hledat Dobro, v pronikající jasnosti nade vším¹⁷², co si myslí, říká a dělá.“

Dobro, o kterém píše Patočka, je celek, je to, co přetrvává v pomíjivém, to, co je věčné, to, co je podstatné a nutné. To je referent, který je neproměnlivý, stálý, základní, to, co propůjčuje smysl a řád.

„Mnohost je založena jen rozdílem od nemnohosti, tj. od Jedna (to hen, unum), od jednoho, od jednoty.“¹⁷³ nabádá nás k zamyšlení profesorka Hogenová.

„Svědomí je podmínkou otevření a odkrytí celku.“¹⁷⁴

Svědomí je dialog, jaký vedeme sami se sebou a se světem a na tom říkání je vidět, jak poctivě a do hloubky jsme se ptali sami sebe, odpovědně a otevřeně. Vidět to můžeme u Sókrata, Platóna, Heideggera, Patočky, Hannah Arendtové, Anny Hogenové...

„K tomu, abychom se setkali u věci samé a nezpředmětňovali ji podsunutým způsobem, k tomu je nutné neustále pečovat o svou duši. Jde o to chránit její čistotu, její pronikavost k věci samé. A to je úkol jen pro odvážné, kteří dokážou být sami. Svědomí je tedy daimonion, jenž je strážcem naší osobní čistoty.“¹⁷⁵

Potvrzuje znovu Anna Hogenová a lépe se to ani nedá říct...Protože jen v naléhavosti každodennosti, na pozadí naší smrtelnosti, můžeme být odvážní a jednat svědomitě, mít čistou duši, protože součástí péče o duši je nezanést si uvnitř něco, co nás tíží a nedá nám spát. V naší kultuře jsme vedeni odmalička udržovat čistotu navenek, ale o čistotu našeho vnitřního světa, naší duše, se skoro nemluví. Podívat se na sebe, bez osobního zájmu, bez vlastního zájmu, být schopní udělat si sebereflexi a zpytovat své svědomí, to je těžké a leckdy nepříjemné, ale jen postavit se tomu, co nás straší, udělá z nás lepší lidi.

S původním údiv, *tauma*, zkoumání hvězdy na nebe, a Slunce, Měsíc ve dnu a noci, zkoumání a tázání se a původu všechno kolem, časem pochybovat o tom všem. Filosofování a péče o duši je, když se objevují otázky, odpovědi jsou těžkopadné a hlavně „*neslouží žádnému prospěchu*“, ale poskytuje tazajícímu uspokojení po hladu o poznávání, který má.

¹⁷² Patočka, Jan, *Péče o duši III*, Praha; Samizdat, 1988, s.219

¹⁷³ Hogenová, Anna, *Čas jako problém*, Praha; L. Marek, 2011, s.143

¹⁷⁴ Hogenová, Anna, *Čas jako problém*, Praha; L. Marek, 2011, s.143

¹⁷⁵ Hogenová, Anna, *Čas jako problém*, Praha; L. Marek, 2011, s.145

„Žasnout znamená směřovat k poznání. V úžasu si uvědomuji své nevědění. Hledám vědění, pro samo vědění, nikoli „pro uspokojení pouhé potřeby.“¹⁷⁶

Bez péče o duši, život se podobá útěku od jednoho jsoucímu k druhému. Připomíná to celoživotní závod, a to není k závidění, to je život utíkající od sebe sama.

Knihy jsou nejvěrnější přátelé, a čtení je nekonečné dobrodružství, kdy jsme v kontaktu sami se sebou a v rozhovoru se svou duší. Knihy odemykají v nás kouzelný svět plný poznání, imaginace, abstraktního myšlení, tvůrčí představivosti.

Umění, jako takové, je také péče o duši a tvůrčí vyjádření, ať je jakékoliv, je jako vnímání a cítění tohoto světa a chtění něco říct, vést dialog i beze slov, někde jenom zvukem a barvou mluví hlasitě. Malování je nejkrásnější pokus o vyjádření, sebevyjádření, dobrodružství, které podnikali i primitivní lidé. Lidský úděl, osud, ta cesta, která je nám neznámá, ještě na začátku jsou v nás vloženy dary, které postupem času rozbalujeme a když si dokážeme zachovat dětskou zvědavost a údiv nad tajemstvím tohoto světa, zažijeme nevšední a kouzelný život. Vše možná bylo ještě na začátku jasné, jenže až do samého konce života je nám skryto naše životní poslání, smysl, proč jsme tady. Moře, nebe, hvězdy, všechen ten vesmír nekonečný je možné stále znovu a znovu nalézat s dětskou radostí a naivitou, když to máme v sobě a nedáme si namluvit, že je to nesmysl. Ale ta cesta životem je taková, jakou si troufneme doufat, že bude a trvá to hodně dlouho, než se poznáme a přijmeme se tací, jací jsme a uzavřeme mír sami se sebou. „Cogito, ergo sum“ - myšlení je potvrzením našeho lidského údělu, to, co je nám vloženo do podstaty a když ten okamžik nepromarníme, můžeme neustále objevovat tajemství života, které je v nás vloženo.

Péče o duši-prevence a terapie současně, není to efekt navenek, není to vůle abychom obstáli v situace (není to vůle k moci o kterou píše Friedrich Nietzsche). Péče je i péče o ostatní, o okolí, o komunitu a rodinu, a také soucit a pěstování trpělivosti.

¹⁷⁶ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoyomenh, 1996, s. 15

13. Filozofové, kteří psali o duši v dějinách

Napsala bych krátce, kdo psal o duši.

Abychom o duši pečovali, měli bychom neustále mít na zřeteli, že ji máme, a že je naší podstatnou částí. Duše a vše kolem ní, to je otázka, která byla podstatná ještě před křesťanstvím.

Řecký matematik, astronom a filosof Pythagoras, ze Samu, ovlivněn uctíváči Orfeia, věřil, že je duše nesmrtelná.

Hérekleitos z Efesu, známý jako „plačící filosof“, ve svých zlomcích, které se k nám dostaly, píše, že „boj je otcem všeho“, protiklad mezi tělem a duší, „logem“ a všechno to je „světový zákon“. Boj protikladů je zákonem, kterým se mění svět. Ovlivnil mnoho filosofů jako Nietzscheho, Platóna, Patočku atd.

Empedokles z Akragantu věřil v nesmrtelnost duše a počátek označoval za „kořeny všeho“: oheň, voda, země a vzduch. O něm píše Jan Patočka v knize „Nejstarší řecká filosofie“.

Empedokles zabíjení zvířat vnímá jako zabíjení lidí, stejně jako o dvacet století později Leonardo da Vinci. Ovlivnil Platóna s tím, že tvrdil, že všechny látky spojuje láska a rozpojuje nenávisť.

Sóktates nic nenapsal, protože to asi vnímal jako nepodstatné, a změnil dějiny filosofie a myšlení svého času, jako zaměření se na člověka a společnost, a ne na okolní svět.

„Veškerá duše je nesmrtelná“¹⁷⁷, je Sókratův výrok, který později ovlivnil Platóna a Aristotela.

Platón, jako žák Sokratův, pokračuje v odkazu svého učitele „O duši“ a píše o „světě idejí“.

Platónová duše je ze „světa idejí“ a po vtělení zapomněla na ten svět ideje a vzděláváním si vzpomíná na vše zapomenuté. Idea dobra je nejvyšší ideje.

¹⁷⁷ Špinka, Štěpán, Duše a krása dialogu *faidros*, Praha; Oikoymen, 2009, s.79 („veškerá duše“ se překládá buď duše jako celek, nebo nesmrtelnost každé duši, možná nesmrtelnost dosahuje duše, která je celá...Individuální duše dosahuje nesmrtelnost, za předpokladu podílení se na společnost a účast v polis “díky svému podílu na společenství veškerých duší“-s.80)

Aristoteles za Stageiry, jako žák a kritik Platónův, svým spisem „O duši“, posouvá učení svého učitele na uspořádání psychologické pojednání a u něj duše je v harmonii s lidským tělem, splývá s ním. Ve svých poznávkách rozděluje duši na „duše vyživovací“ ve vegetativním světě, „duše vnímavá“ u zvířat a „duše myslící“ u rozumových a myslících bytostí. Proto člověk má duši, kde se prolínají všechny tři látky. „Důvodem jest, že činnost vnímání vztahuje se na jednotliviny, vědomost na povšechniny; tyto pak jsou jaksí v duši samé.“¹⁷⁸

Plotínos byl řecký filosof, novoplatonis, píše spisy „Enneady“, kde dokládá o duši. Převzal od Platóna „svět idejí“, který je následován od lidské duše, která tvoří „Světovou duši“. Padlé duše se musí katarzí očistit, aby splynuly s „Jedním“.

Epikuros byl helénistický filosof, který proklamoval svobodnou vůli, každý člověk má sám hledat smysl života, a správným smyslem se dosahuje „blaženosti“, to je prožívání rozkoše „hédoné“. Rozkoš Epikuros vnímá jako duševní blaženost, třeba prožití lásky, nebo přátelství.

Na rozdíl od Platóna Epikurova duše je smrtelná – je to spojení atomů, které jsou vázané na hmotnou schránku, lidské tělo. Je známý tím, že tvrdil, že se nemáme bát smrti, protože když člověk je živ, ona tu není, a když ona přijde, člověk na světě není.

Órogenés z Alexandrie je další myslitel, kterého duše zajímala a duši vnímal jako „preexistenční“, existuje dříve, než se vtělí do člověka.

Aurelius Augustinus, známý jako svatý Augustinus, jeden z nejdůležitějších představitelů Patristiky, pokračoval v učení novoplatonismu a centrem jeho myšlenky je člověk, jako obraz Boží. Člověk je jednotou těla a duše. Inspiruje se Platónem, že Bůh vše stvořil z idejí, a tak jak Bůh je trojjediný, tak i jeho stvoření podle obrazu jeho je paměť, rozum a vůle.

Rozumová bytost, jako je člověk, má vůli (voluntas) a je na to pyšný. Má pýchu (superbia) a to je jeho přirozenost a vůle je centrum lidského tvora.¹⁷⁹ Pýcha, jako taková, má ničivý dopad na duši, protože prahne k moci, touží vládnout a to vidíme, že i v době Augustina, ve IV. století ta otázka byla důležitá. Augustinus píše: „Počátkem každého hříchu jest pýcha.“ (Initium Omnis Peccati Superbia).¹⁸⁰ Touha po moci je dneska vidět všude a ten osmý hřích,

¹⁷⁸ Aristoteles, O Duši, Praha; Petr Rezek, 1995, s.35

¹⁷⁹ Rist, John M., Augustine on free will and predestination in, The Journal of the Theological Studies, 1969, s.422

¹⁸⁰ Augustinus Aurelius, De civ. Dei, XIV.13: CSEL 40.2 31

ta zpupnost je to, co spousta vzdělanců má, díky diplomu dosáhli určitého postavení a s tím se setkáte na vysokých postech. Dopad na duši to má ničivou: „odvrátiv se právě touto pýchou od Boha k sobě a chtěje v jakési vzdorovládne zpupnosti raději se těšit z poddaných než sám být poddaným“ (per eandem superbiam a Deo ad semet ipsum conversus et quadam quasi tyrannico fastu gaudere subditis quam esse subditus eligens.)¹⁸¹

„Pýcha totiž odvrací od moudrosti a za odvrácením následuje pak hloupost.“ (Superbia enim avertit a sapientia, aversionem autem stultitia consequitur.)¹⁸²

Bez sebereflexe a pochybnosti o vlastní velikosti, člověk je neuvědomělý, a proto je potřeba pečovat o duši, vést ji na světlo, vzdělávat ji neustále, protože duše žije s moudrými myšlenkami. Jsme tajemství sami pro sebe, tak se máme vydat ne cestu sebepoznání, která nás obohatí.

Boethius, posledním Římanem, napsal Útěcha z filosofie (Consolatio philosophiae), hledá očištnou duše a pomoc ve filosofie, svou zpovědi děla péče o duši. Život ctnostní je jediná možnost dosáhnout největší dobro, filosofie-léčitelkou je „učitelkou všech ctností“.

Tomáš Akvinský byl scholastik a filosof, další z teologů, kteří píší o duši, to je poznávání a vůle. inspiroval se Aristotelem, a jeho „formy a látky“ (μορφε α ηψλε). Člověk je jednota těla a duše, jedna bez druhé nemohou existovat, duše je formou těla a lidská duše je nesmrtelná. Duše sídlí v těle a duše formuje tělo, jedno bez druhého je nemyslitelné.

Jeden z nejzajímavějších renesančních myslitelů, je filosof a lékař Marsilio Ficino, překladatel Platóna do latiny, první úplný překlad Platóna na západě. Jeho „Platónská teologie“ (Theologia Platonica de Immortalitate animae), pojednává „O nesmrtelnosti duše“. Duše je středem jeho zájmů, ne jenom jako lékaře, ale spíše jako renesančního myslitele. Duše díky lásce vše spojuje a dává mu smysl a cíl. Duše je motor lidského konání a je to celek s Universem. Inspiruje se ne jenom Platónovou akademií, ale také od svatého Augustina. Duše má andělskou podobu a je kontemplativního charakteru, jen v návratu k sobě a s pomocí intelektu, jako v poznávání a lásce, duše stoupá k Bohu. Ficinova „andělská duše“ je nesmrtelná jako u Platóna a v XVI. století měla velký vliv na renesanční myšlení.

¹⁸¹ Augustinus Aurelius, De civ. Dei XIV.11: CSEL40.2 28

¹⁸² De lib. arb. III.XXIV.72: CCSL 29 318

Pico della Mirandola je další renesanční myslitel, který chtěl usmířit Platónské myšlení z Aristoteléské koncepce na svět a člověka. Jeho nejzajímavější dílo je „O důstojnosti člověka“ (De dignitate hominis), kde proklamuje lidskou důstojnost a vliv duše na člověka, který je tvorem svobodným a sám odpovědným za svůj život. Duše je ta, co dává lidskému životu směr a hodnotu, a proto je nutné důstojné prožití života.

„...je člověk oproti ostatním pozemským tvorům podvojný: je smrtelný vzhledem ke svému tělu, avšak nesmrtelný vzhledem k bytostnému člověku.“¹⁸³

Geniální renesanční tvůrce Leonardo da Vinci, hledá protiklady mezi hmotou a duší celý svůj život. Věří, že je duše nesmrtelná a odmítá jíst maso, protože je v rozporu s jeho vnímáním světa a také jako Epikurus tvrdí, že svět se změní, až když za vraždu zvířete se budeme zodpovídat jako za vraždu člověka. Velmi citlivý a empatický Leonardo bádá a psal celý svůj život, odkázal nám 120 knih, které jsou od roku 2007 zpřístupněny projektem E-Leo na leonardodigitale.com. Malování je ukazování hmotným způsobem nehmotné a neuchopitelné části naší lidské stránky duše, která je vidět v očích a v gestech.

„Pochybování je počátkem moudrostí“

„Cogito ergo sum“, myslím, tedy jsem, to jsou slova nejvýznamnějšího novověkého filosofa, zakladatele racionalismu, René Descarta. Když pochybuji, to znamená, že myslím, a když myslím, tak jsem, existuji v „dualitě“-duše, která má tělo. Pokus o udělení z filosofie vědy, kde vše je „clare et distincte“, znamenalo zpochybnit vše, co je dosud známo, a vše má být otestováno ohněm, který všechny pochybnosti vyjasní (viz Héraklejt). Člověk je tvor podvojného charakteru-hmotné tělo a nehmotná duše, který cítí a myslí. Descartova duše sídlí v šišince, v „epifyze“, ta se vyskytuje jen jednou v lidském těle, a to ukazuje na vzácnost duše. Tvrdil, že „mít dobrou mysl nestačí“, musíme je používat, to je hlavní. Descart tak, jak Sókrates, v Rozpravě o metodě píše o „pochybnostmi a omyly, že se mi zdálo, že ze svého studia nemám jiný užitek než stále jasnější poznání své nevědomosti.“¹⁸⁴

¹⁸³ Chlup, Radek, Corpus hermeticum, Herrmann a synové, Praha; 2007, s.157

¹⁸⁴ Descartes, René, Rozprava o metodě, Oikoymenh, Praha; 2016, s.10

Holandský židovský myslitel Baruch Spinoza, a jeho "paralelismus" mezi tělo a duše, poukazuje na to, že ty dva světy se navzájem ovlivňují, protože jsou atributy, dvě různé zjevení Boha-přírodou. Člověk je bytost rozumová, která je i citlivá, a to nám překáží v poznávání světa.

Před Kantem si dovoluji krátce oznámit, že Gotfried W. Leibnitz, jako "polyhistor", nalézal zalíbení v různých oborech, ve kterých také hledal duši a její projevy. Jeho „monádologie“ pojednává o duši - „monády“, které jsou obdařené Bohem svou silou, a od Aristotela se inspirované, že duše mají „entelechie“-síly, které jsou oduševňující a individuální.

Emanuel Kant je nejvýznamnější myslitel a filosof Osvícenství. Kant jako věřící je přesvědčen, že lidská duše je nesmrtelná a člověk má svobodnou vůli. Duše, jako substance, je nesmrtelná, ale není možné to dokázat „kritikou čistého rozumu“, je „Věci o sobě“ a naše zkušenosti nám nedovolí poznat, zda duše existuje věčně nebo ne.

„Autonomie vůle je povaha vůle, díky níž je tato vůle sama sobě zákonem (nezávisle na veškeré povaze předmětů chtění). Princip autonomie je tedy: nevolit jinak než tak, aby maximy našeho chtění byly zahrnuty v tomtéž chtění zároveň jako obecný zákon.“¹⁸⁵

Naše chápání duše, je svázané s tím, jak rozumíme sami sobě, každé porozumění je vždy ovlivněno námi samými, a „vždycky už s sebou přinášíme sami sebe: svůj dějinný horizont rozumění“.¹⁸⁶

Hegel a jeho dialektické zákony, podle kterých se projevuje duch, nebo duše teze, antiteze a syntéze. Nejvyšším projevem třetího stupně vývoje je „absolutní duch“, který je schopen filosofovat. „Spolupracovat na tom, aby se filosofie přiblížila formě vědy-aby mohla odložit své jméno lásky k vědění a byla vědění skutečným-toť, co jsem si předsevzal.“¹⁸⁷

Ve svém díle „Fenomenologie ducha“ (1806), Hegelova „krásná duše“ utíká od reálného světa k sobě a zavrhuje svět kolem sebe.¹⁸⁸

„Krásná duše“, „posuzující svědomí“ pokud je „absolutní sebevědomí“, pak žije život úzkostný v obavách, aby „neposkvřnilo nádheru svého nitra jednáním“.

¹⁸⁵ Kant, Emmanuel, Základy metafyziky mravů, Oikoymenh, Praha; 2014, s.59

¹⁸⁶ Coreth, Emerich, Co je člověk? Praha; Zvon, 1994, s.18

¹⁸⁷ Hegel, G. W. Friedrich, Fenomenologie ducha, ČSAV, Praha; 1960, s.55

¹⁸⁸ Hegel, G.W. Friedrich, Fenomenologie ducha, ČSAV, Praha; 1960, s.405

„Nešťastnou, tak zvanou krásnou duší, dohasíná v sobě a mizí jako beztvarý výpar, který se rozplývá ve vzduchu.“¹⁸⁹

Schiller 1793 ve „O půvabu a důstojnosti“ píše, že když emoce a rozum jsou v souladu a v harmonii, tak duše je právě krásná: „Půvab je krása postavy pod vlivem svobody“.¹⁹⁰

Duše, která není svobodná, má porušený vztah mezi tělem a svou lidskou podstatou.

„Otázku smyslu dějin nelze odpovědí, která smyslu vypovídá jakožto o cíli.“¹⁹¹

Všechny cíle a výpočty budoucnosti mohou být „předběžní, překonatelný“, podobné konstrukce jsou pak z pohledu zpět v dějinách, bez braní v potaz celku a tím i beze smyslu, „vždy jen za cenu zanedbání podstatného“.¹⁹²

Archimandrit Kyprian Kern¹⁹³ píše o duši, že duše v sobě obsahuje i um i srdce, že je osobností.

Na závěr bych chtěla ještě říct, že má práce by měla smysl, kdyby se aspoň o kousek posunulo myšlení každého, kdo se o to zajímá a přečte ji, uvědomit si, že jsme celek, celá planeta. Státy a lidé, kterým jde o to nahrabat pro sebe na úkor ostatních, žijí jako rakovinotvorné buňky.

Dnes to zní jako utopie, ale doufejme, že jednou bude mír všude na světě, protože bez míru se nemůže tvořit a tím se jen existuje na světě, bez péče o duši, která je tvůrčí, protože každý by se měl snažit pečovat o svou duši jako o zahradu.

¹⁸⁹ Hegel, G. W. Friedrich, Fenomenologie ducha, ČSAV, Praha; 1960, s.405

¹⁹⁰ Scheller, Friedrich, Výbor z filozofických spisů, Svoboda-Libertas, Praha; 1992, s.107

¹⁹¹ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Oikoymenh, Praha; 1996, s.72

¹⁹² Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Oikoymenh, Praha; 1996, s.72

¹⁹³ Термин «душа», достаточно близкий ветхозаветному пониманию, все же не есть что-то совершенно определенное. Ему в Ветхом Завете соответствует не только **nephes, но и** отчасти **ruach**. Поэтому под словом «душа» и прилагательным «душевный» Апостол подразумевает разное. Он придает ему четыре значения: 1. Жизнь индивидуальная в отличие от жизни вообще (Рим. XI, 3; XVI, Фил. 4; II, 30; 1 Сол. II, 8.). 2. Субъект жизни, личность (Рим. II, 9; XIII, 1; Кор. XV, 45); 3. душа в отличие от тела (2 Кор. I, 23; XII, 15; Эфес. VI, 6; Колос. III, 23; Фил. I, 27; Евр. IV, 12) и, наконец, 4. чувственная жизнь в отличие от духа (1 Сол. V, 23). *Архимандрит Киприан (Керн) Антропология св. Григория Паламы. Москва. 1996. С. 77.*

... «душа», как жизненное начало у животных, в приложении к человеку охватывает все, что является источником и началом его природной жизни; сюда включаются все способности человека, - и ум, и сердце. Там же (*tamtěž*)

„Ztroskotávání není argument proti pravdě, která je založena transcendentně. Osvojováním si dějin, napříč jimi, vrháme kotvu do věčnosti.“¹⁹⁴

„Smyslem filosofování je spíše otvírat se pravdě v celku, nikoli nivelizované, abstraktní pravdě vůbec, nýbrž její mnohotvárností ve velkých činech.“¹⁹⁵

¹⁹⁴ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Oikymenh, Praha; 1996, s.75

¹⁹⁵ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Oikymenh, Praha; 1996, s.115

Závěr

Změna? A jaká a jak? To by měl nebo mohl každý začít sám za sebe. Osobně můžeme sami se sebou být spokojeni bez luxusu, bez konzumu, více přemýšlet, jak svým životem ovlivňujeme své okolí, také příklad, který dáváme, odkaz, který necháváme.

Péče o duši je cesta k uvědomování si žádostivých i uměřených přání, jejich sladění vede k utváření duše, která je v harmonii se sebou, s tělem, v kterém je, se světem, kde se nachází.

Péče je cesta a na tu cestu je dobře si uvědomit svou konečnost, malost, odpouštět si chyby, které na té cestě děláme, protože je nemůžeme nedělat, tím se učíme.

Konečnost života, dává nám možnost odpovědnosti za sebe a svět, a to je svoboda.

„Filosofie je nejen očistou vnější a vnitřní, ale „zároveň nedůležitější praxis, jedině schopná dát životu jednotlivce i společnosti potřebnou jednotu, dát mu aktuálně ono vnitřní centrum, které každý v sobě potenciálně chová jako nevyplněný smysl svého života“¹⁹⁶

Útěcha z filosofie je ta nejušlechtlejší a nejbližší nám. Ostatní je útěk od toho, že jsme smrtelní, koneční a každý den konfrontovaní se svou nedokonalostí a malostí.

Nástrojem filosofa, nebo filosofujícího, toho, kdo miluje moudrost, je řeč-logos. Filosofování je samo o sobě pečování o duši. Proto si myslím, že je naprosto nezbytné myslet, číst, komunikovat (ať verbálně nebo neverbálně) a tím se osvobozovat od materie a konzumu a hledat bohatství sami v sobě-pečovat o bytí a o duši, aby se o člověku dalo říci, že „má ducha“.

„Člověk je stavitelem, který musí své poznání načerpat z láskyplného proniknutí vnitřního i vnějšího světa. Musí si být vědom relativity své Moudrosti a nesmí ji uzavřít do žádného systému.“¹⁹⁷ Moudrá slova stoleté Annick de Souzenelle.

Při pátrání po filosofech, kteří psali o duši, jsem zjistila, že skoro všichni jsou muži...našla jsem jen pár jmen žen, které dosud známe. První je Diotima, z dialogu Symposion od Platóna,

¹⁹⁶ Pešková, J., Ševčík O., Filosofie-kultura-civilizace, Praha: UK, 1997, s.61

¹⁹⁷ Souzenelle, Anick de, Symbolismus lidského těla, Praha; Unitaria, 1994, s.138

pak Hypatie ve IV. století, jogínka Lalla z Kašmíru, Mary Astell v XVII. století v Anglii a Mary Wollskonecra (matka Mary Shelley), Harriet Taylor Mill a dobře známá Simone de Beauvoir a Hannah Arendt.

Filosofování je ale nákreš člověka, nezáleží na pohlaví, to že jsme lidé nás předurčuje k filosofování. Proto filosofie není nikdy hotova, jako jiné vědy, pořád začíná znovu s každým novým člověkem. A pokaždé nejsme hotovi s otázkami a odpověďmi. Úkolem filosofie je nalézání pravd vlastních prostřednictvím všeobecných lidských pravd, něco, co se nás dotýká a co nás oslovuje, co je bytostné naše, hledat a nalézat svůj vlastní prapůvod, svůj pramen. My odzrcadlujeme situace, ve kterých žijeme, to, co prožíváme v současnosti, naše zkušenosti nás mění a odráží filosofii doby, ve které jsme se narodili a ve které žijeme.

„Filosofie existuje ve velkém stylu a v systematické souvislosti dva a půl tisíce let na Západě, v Číně a v Indii. Oslovuje nás tak velká tradice. Rozmanitost filosofování, rozpory a vzájemně se vylučující nároky na pravdu nemohou zastínit, že v základu působí jakési Jedno, které nikdo nevlastní a kolem něhož stále krouží všechno vážné úsilí: věčná jedna filosofie, *philosophia perennis*. Na tento dějinný základ našeho myšlení jsme odkázáni, chceme-li s jasným vědomím a bytostně myslet.¹⁹⁸

A na závěr bych citovala Karla Jasperse: „Proviníme se na svém úkolu, rozplyneme-li se v minulosti nebo v budoucnosti. Jen skrze přítomnou skutečnost je přístupno bezčasí, jen uchopením času dospíváme tam, kde veškerý čas zmizel.“¹⁹⁹

¹⁹⁸ Jaspers, Karl, Úvod od filosofie, Praha; Oikoymenh, 1996, s.14

¹⁹⁹ Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenh, 1996, s.97

Resumé

Péče o duši je něco, co je podstatné. Učí nás myslet samostatně a za sebe, vcítit se do pozice druhého, být sám sebou, být autentický. Způsob, jak komunikovat sám se sebou, je podmínka k vnitřnímu vývoji. A ten vývoj určuje, do jaké míry jsme lidé.

Summary

Soul care is something that is essential. It teaches us to think independently and for ourselves, to empathize with others, to be ourselves, to be authentic. The way we communicate with ourselves is a condition for inner development. And that development determines to what extent we are human.

Seznam literatury:

- Arendtová, Hanna, *Mezi minulost a budoucnost*, Praha; Oikoymenh, 2019
- Arendtová, Hannah, *Eichmann v Jeruzalémě*, Praha; Oikoymenh, 2019
- Arendtová, Hannah, *Hannah Arendt on Hannah Arendt, Recovery of the Public World*, ed. Melvyn A. Hill, New York, St. Martin's Press, 1979
- Arendtová, Hannah, *Vita aktiva*, Praha; Oikoymenh, 2007
- Arendtová, Hannah, *Život ducha I: Myšlení*, Praha; Oikoymenh, 2020
- Arendtová, Hannah, *Život ducha II*, Praha; Oikoymenh, 2022
- Arendtová, Hannah, *Život ducha*, Praha; Aurora, 2001
- Archimandrit, Kyprian (Kern), *Antropologie sv. Grigoria Palama*, Moskva, 1996
- Aristotelés, *Etika Níkomachova*, Praha; Petr Rezek, 1996
- Aristotelés, *Etika Níkomachova*, Praha; Petr Rezek, 2021
- Aristotelés, *O duši*, Praha; Petr Rezek, 1995
- Augustinus, Aurelius, *De civ. Dei*,
- Bauman, Zygmund, *Morání slepota*, Praha; Pulchra, 2023
- Bauman, Zygmund, *Tekutá láska*, Praha; Academia, 2023
- Bauman, Zygmund, *Tekutý strach*, Praha; Pulchra, 2022
- Blažková, Miloslava, *Dějiny etických teorií I. (od antiky po konec 18 století)*, Praha; UK, 2004
- Blažková, Miloslava, *Dějiny etických teorií od Bergsona po Tugendhata*, Praha; Karolinum, 2022
- Blažková, Miloslava, *Dějiny etických teorií od Kanta po pragmatismus*, Praha; Karolinum, 2019
- Cílek, Václav, *Dýchat s ptáky*, Praha; Dokořán, 2008
- Coreth, Emerich, *Co je člověk?* Praha; Zvon, 1994
- Coreth, E., Ehlen, P., Haeffner, G., Ricken, F., *Filosofie 20. století*, Olomouc; 2006
- Descartes, René, *Rozprava o metodě*, Oikoymenh, Praha, 2016
- Donne, John, *The Ecstasy*, Praha: Československý spisovatel, 1987
- Eliade, Mircea, *Posvátné a profánní*, Praha; Oikoymenh, 2006
- Girard, René, *Obětní beránek*, Praha; NLN, 1997
- Hegel, G. W. Friedrich, *Fenomenologie ducha*, ČSAV, Praha, 1960

Heidegger, Martin, Básnický bydlí člověk, Was ist Metaphysik? Praha; Oikoymenh, 2020

Heidegger, Martin, Brief uber den Humanismus, Frankfurt, 1996

Heidegger, Martin, Bytí a čas, Praha; Oikoymenh, 1996

Heidegger, Martin, Schwarze Hefte, Frankfurt am Main; Vittorio Klostermann, 2015

Heidegger, Martin, Schwarze Hefte. Band.97, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2015, Peter Trawny

Heidegger, Martin, Zollikoner Seminare, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1987, Medard Boss

Hogenová, Anna, Jak pečujeme o svou duši, Praha; vyd.2., UK Ped. F., 2009

Hogenová, Anna, Čas jako problém, Praha; L. Marek, 2011

Hogenová, Anna, Fenomén domova, Praha; UK Ped. F. 2013

Hogenová, Anna, Nesmíme pospíchat, Praha; L. Marek, 2014

Hogenová, Anna, Současnost, dějiny, fenomenologie, Praha; L. Marek 2017

Hogenová Anna, Žít z vlastního pramene, Praha; Malvern, 2019

Hogenová, Anna, Ontologická nouze a dnešek, Praha; Karolinum, 2019

Hogenová, Anna, Filosofie a dějiny, Praha; UK Ped. F. 2021

Hogenová, Anna, K rozhovoru s bytím samým, Praha; L. Marek, 2024

Chlup, Radek, Korpus hermeticum, Herrmann a synové, Praha, 2007

Janata Michal, Sypká nehmatnost smrti: Praha, Pulchra, 2010

Jankélévitch, Vladimir, Penser la mort? Paris: Liana Levi, 1994

Jaspers, Karl, Úvod do filosofie, Praha; Oikoymenh, 1996

Kant, Emmanuel, Základy metafyziky mravů, Oikoymenh, Praha, 2014

Kratochvíl, Zdeněk, Výchova, zřejmost, vědomí. Praha: Hermann & synové, 1995

Landgrebe, Ludwig, Filosofie přítomnosti, Praha; Academia, 1968

Nietzsche, Friedrich, Lidské, příliš lidské, Praha; Oikoymenh, 2018

Pascal, Blaise, Pensées, W. Ruttenuer, Wiesbaden, 1991

Patočka, Jan, Evropa a doba poevropská, Praha; Lidové noviny 1992

Patočka, Jan, Nejstarší řecká filosofie, Praha; Vyšehrad, 1996

Patočka, Jan, Péče o duši I, Praha; Oikoymenh, 1996

Patočka, Jan, Péče o duši II, Praha; Oikoymenh, 1999

Patočka, Jan, Péče o duši III, Praha; Samizdat, 1988

Patočka, Jan, Sókrates. Přednášky z antické filosofie, Praha; SPN, 1991

Patočka, Jan, Umění a čas, Praha: Oikoyneuh, 2004

Pausewang Gudrun, A ještě jsem ti chtěla říct..., Mladkov, M. Vognar, 2009

Pelcová, Naděžda, vzorce lidství: filosofické základy pedagogické antropologie, Vyd.2., Portál, 2010

Pešková, J., Ševčík O., Filosofie-kultura-civilizace, Praha: UK, 1997

Platón, Gorgias, Praha; Jan Laichter, 1944

Platón, Ústava, 4. opr. Vyd., Praha; Oikoyneuh, 2005

Platón: Alkibiadés Větší. In: Platónové spisy, sv.II. Praha; Oikoyneuh, 1994

Poláková, Jolana, Filosofie dialogu, Filosofický ústav AV ČR, Praha; 1991

Popper, Karl R., Lorenz, Konrad, Budoucnost je otevřená, Praha; Vyšehrad, 1997

Rist, John M., Augustine on free will and predestination in The Journal of the Theological Studies, 1969

Sartre, J.- P., Bytí a nicota, Praha; Oikoyneuh, 2018

Scheller, Friedrich, Výbor z filosofických spisů, Svoboda-Libertas, Praha, 1992

Schopenhauer, Arthur, O filosofech a filosofii, Pelhřimov; Nová tiskárna, 1999

Souzenelle, Anick de, Symbolismus lidského těla, Praha; Unitaria, 1994

Špinka, Štěpán, Duše a krása v dialogu Faidros, Praha; Oikoyneuh, 2009

Tomášovi, Míla a Eduard, Praxe jógové filozofie, Praha; Avatar, 1996

Vergely, Bertrand, Antičtí filozofové, Praha; Levné knihy, 2006

Vernant, Jean-Pierre, Počátky řeckého myšlení, Praha; Oikoyneuh, 1993

Vik, Dalibor, Slovo, na kterém záleží. Člověk a etika u Emmanuela Lévinase, HTF UK, disertační práce, Praha; 2016